

Валерій РОМАНЬКО

**Микола Рибалко:
ЖИТТЄВИЙ та ТВОРЧИЙ ШЛЯХ**

Навчальний посібник

Слов'янськ - 2017

УДК [821.161.2.09 (477.62)] (075)

ББК 83.3 (4 Укр) 6 я73

Р 697

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Донбаського державного педагогічного університету
(Протокол № 7 від 23 лютого 2017 р.)

Рецензенти:

Глущенко В. А. – доктор філологічних наук, професор

Ткаченко К.А. – кандидат філологічних наук, доцент

Відповідальний за випуск:

Казаков І.М. – кандидат філологічних наук, доцент

Романько В.І.

Р **Микола Рибалко: життєвий та творчий шлях.** Навчальний посібник. – Слов'янськ: Вид-во «Маторін Б.І.», 2017. – 111 с.; іл.

У даному посібнику наводяться біографічні відомості, аналізуються творчі досягнення лауреата Державної премії України ім. Т.Г.Шевченка, всеукраїнської премії ім. М.О.Островського, поета-фронтовика М.О.Рибалка. Це перше ґрунтовне дослідження життя і творчості відомого поета.

Видання стане в нагоді учням та вчителям загальноосвітніх шкіл, студентам та викладачам гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів, працівникам культосвітніх закладів, буде цікаве шанувальникам української літератури, краєзнавцям.

УДК [821.161.2.09 (477.62)] (075)

ББК83.3 (4 Укр) 6 я73

© Романько В.І., 2017

*Хочу, чтоб на этих дорогах
Мои оставались следы.*

Микола Рибалко

ВСТУП

Миколі Рибалку, уродженцеві донецького краю, як і багатьом його ровесникам, вісімнадцяти-дев'ятнадцятирічним молодим людям, випала нелегка доля – стати на захист рідної землі від німецько-фашистських загарбників. Кожен другий, народження 1922 чи 1923 років, як показує статистика, назавжди залишився на фронтах тієї жахливої війни. Нашому землякові пощастило повернутися у рідне місто, і з того часу він відчував відповідальність жити і працювати за двох, називаючи себе “связным между этим миром и войной //Между миром, где кипят дела, //И войной, что в прошлое ушла...”. Це про себе та своїх однолітків Микола Рибалко пізніше напише:

Год рождения – двадцать второй.

Рассчитайся на первый-второй!

“Первый!” ... Вместо второго – молчанье.

Только ветер березы качает,

Над звездой, над литою звездой,

Над плитой, над гранитной плитой.

Фронтвик Микола Рибалко, повернувшись до мирної праці, поставив собі за завдання: увічнити пам'ять полеглих у боях з ненависним ворогом, що так підступно і раптово напав на його рідну землю і приніс сюди горе і розруху; зробити все можливе, щоб люди жили у мирі і злагоді, щоб людство забуло це страшне слово – війна.

Головним знаряддям праці для інваліда першої групи стало поетичне слово. Богом даний талант, розвинутий неймовірною працею упродовж довгих років, дав свої плоди: світ побачили 25 збірок – результат його

творчого життя у післявоєнний період до відходу у Вічний світ. «Хочу, щоб на этих дорогах // Мои оставались следы» – писав поет. Сьогодні сотні його віршів, десятки пісень на його слова не залишають байдужими наших сучасників, вони тривожили душу сучасників поета, і будуть будити нові й нові почуття покоління майбутні, тому що написані людиною небайдужою і талановитою, учасником тих подій.

Про особливості поезії Миколи Рибалка, здається, написано вже чимало. Починаючи від рецензії Євгена Волошка на першу збірку поета-фронтовика «Под солнцем Родины» (1956) і за наступні півстоліття – до днів сьогоднішніх (початок ХХІ століття) – ми маємо низку рецензій, критичних і ювілейних статей, у яких з різних позицій розглядається творчий доробок Миколи Рибалка, наводяться його біографічні дані. Своє слово про творчі доробки відомого поета з Краматорська сказали колеги по перу, літературні критики, такі як Микола Гончаров, Віталій Бабкін, Валентин Замковий, Віктор Кичигін, Микола Кулініч, Вадим Пеунов, Олег Плуталов, Олександр Роготченко, Валерій Романько, Валерій Сиротенко, Віктор Соколов, Василь Терещенко.

А привід звернутися до імені поета-земляка був вагомим: його вірші доволі часто з'являлися на сторінках місцевої «Краматорской правды», обласної та всеукраїнської періодики (газети «Социалистический Донбасс», «Комсомолец Донбасса», «Радянська Донеччина», «Літературна Україна», журнал «Донбас»), рідше – у всесоюзних виданнях. Іноді поет звертався до публіцистики – друкував свої статті-спогади, статті-роздуми: як зустрів День Перемоги у Саратовському госпіталі, як писався вірш «Цветы», про знамениту битву на Дніпрі, про роль і місце Тараса Шевченка у його житті... На жаль, саме таких статей, які б доповнювали дані про життя і творчість поета-земляка, оприлюднені ним самим, не так багато. І в цьому їх неабияка цінність, особливо для сьогоднішніх дослідників творчості Миколи Рибалка.

Не гріх було скаржитися авторові і на поетичні збірки, що час від часу виходили у видавництвах «Донбас» (Донецьк), «Дніпро» та «Молодь» (Київ), а то й в Москві у видавництві «Воениздат». Частіше всього вихід творів поета-фронтовика приурочували до 9 травня, особливо у ювілейні роки святкування великої Перемоги. Невтомна праця Миколи Рибалка на літературному фронті була гідно поцінована: він отримав всеукраїнську премію ім. М.Островського (1968), Державну премію України ім. Т.Г.Шевченка (1985), нагороджений орденами Жовтневої революції, Дружби народів, медалями.

І дійсно, за 40 років творчої праці поета при його житті, і ті роки, коли вже поет відійшов у Вічність, вийшло чимало статей, які доповнюють біографію Миколи Рибалка, з того чи іншого боку розкривають особливості його поезії. На жаль, ґрунтовної праці про життя і творчість лауреата Державної премії імені Т.Г.Шевченка М.О.Рибалка ще не створено. Тому сьогодні й постала потреба узагальнити нароблене, дати повний портрет Поета, Воїна, Громадянина. Тим паче, що поезія Миколи Рибалка залишається актуальною для нинішнього покоління, вона тривожить душу як людини молодої, так і ветеранів війни і праці, а життя самого автора є прикладом героїзму і мужності при подоланні тих труднощів, що не так уже й рідко супроводжують кожного з нас.

Запитання для бесіди:

1. Хто з літературних критиків звертався до життя та творчості М.О.Рибалка?
2. У яких періодичних виданнях частіше всього друкувалися вірші Миколи Рибалка?
3. Як поцінована літературна праця М.Рибалка?

Розділ I. БІОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО ПОЕТА

Дитинство і юність, проведені на Донеччині. Народився Микола Олександрович Рибалко 14 лютого 1922 року в селі Орехово-Василівка Миньківської сільської ради Бахмутського району Донецької області. Початкову освіту розпочав здобувати у Миньківській школі – тут провчився перших три роки. Пізніше сам згадував про те, як ходив до школи з сукняною торбою через плече. У тій торбинці – шкільні книги і зошити, шматок хліба або сухарець, грудочка цукру, покладені до торбинки дбайливими руками бабусі. У віршах знаходимо такі рядки:

...Лохматый задиристый ветер,
Потертый букварь за спиной.
Озябшие руки и ноги,
Иссеченный вьюгой большак.
Дорога, дорога, дорога,
Но твердый, настойчивый шаг.

Однолітки поета згадували, що в дитинстві Микола був дитиною працюютою – допомагав бабусі, батькам по домашньому господарству; кремезної статури і фізично розвинений, він заступався за слабших. У літні канікули, коли вже проживали у Краматорську, часто гостював у бабусі в Орехово-Василівці. Відрізнявся ініціативністю, умінням згуртувати навколо себе хлопців та дівчат на добрі справи, був надійним і вірним товаришем.

Батько, Олександр Андрійович, до переїзду працював постачальником. Мама, Марфа Кузьмівна, вела домашнє господарство, виховувала дітей. А їх було троє: старший – Олексій, який у роки війни пропав безвісти, середній – Микола, і молодша – Олександра.

З дев'яти років Микола Рибалко проживає у Краматорську, сім'я поселилися у такому його районі, як Старе місто. У листопаді 1931 року

батьки принесли документи до місцевої середньої школи №1 з такою довідкою: «Микола Олександрович Рибалко вибув зі складу учнів 4 класу Миньківської семирічної школи Артемівського району у зв'язку з переїздом батьків».

У шкільні роки пробує писати вірші. Вагому роль саме у літературному розвитку учня Миколи Рибалка відіграла вчитель російської мови та літератури К.Ф.Гоппе. Катерина Федорівна не тільки майстерно викладала свій предмет, але й із знанням справи керувала роботою літературного гуртка, який почав відвідувати Микола Рибалко. У журналі обліку відвідування занять гуртка за 1937-1940 роки, який зберегла К.Ф.Гоппе, у Миколи не було жодного пропуску. Керівниця згадувала, що хлопець, залюблений у художнє слово, був активним учасником літературних вечорів, конкурсів. Однокласник Рибалки Олексій Пронін повідомив, що Микола, будучи учнем 8 класу (а було це у 1937 р.), став переможцем шкільного літературного конкурсу, присвяченого творчості письменника нелегкої долі Миколи Островського [1, с.317]. Для допитливого хлопця життя цього письменника, його доля були зразком мужності і сили волі. Дивом уцілили рядки з конкурсної роботи учня-восьмикласника Миколи Рибалка приводить у своїй книзі «Золото у кожного в душі» Василь Терещенко: «Прямо з книжних сторінок Микола Островський увійшов у моє життя і оселився в ньому назавжди, як своя і дуже потрібна людина. Він полонив мене романтикою відгримівших боїв і величчю свого подвигу» [56, с.86]. Згодом ми дізнаємося, що доля буде немилосердною до самого Миколи Рибалка – на полях великої битви він втратить зір. І саме приклад того, як треба переборювати труднощі, цінувати життя, дав тодішньому школяреві його старший тезка – Микола Островський.

Дозволимо навести ще одні спогади про літературні здібності школяра Миколи Рибалка, що їх подає Віталій Бабкін у книзі «100 самых известных имён Краматорска». «Слушай, друг, – сказав лауреату шкільного конкурсу

его тезка – капитан футбольной команды Николай Добронравов. – Напиши стихотворение, чтобы в газете напечатали. А на гонорар купим мяч». Долго упрасивать юного поета не пришлось. Правда, стихи были напечатаны за подписью Николая Добронравова, которому пришла в голову счастливая идея – так решили ребята. И Рыбалко был полностью согласен с ним, ведь речь шла не о славе – о настоящем кожаном мяче, о товариществе» [1, с.317].

З дитячих літ місто Краматорськ стало йому рідним на все життя:

Здесь я рос, здесь увидел воочию

Землю в росах и свет букваря.

Здесь легла на спецовку рабочую

Первой плавки моей заря...

У 1940 році М.О.Рибалко закінчив СШ № 1 м. Краматорська. Трудову біографію розпочав на новобудові, вступає на заочне відділення філологічного факультету Дніпропетровського університету. До речі, вступний іспит з української мови та літератури – твір на тему «Радянські льотчики – горді соколи країни соціалізму» – він написав віршами й отримав оцінку «відмінно».

Микола Рибалко у роки Другої світової війни. Подальші плани Миколи Рибалка перекреслила війна. Про ті роки він згадає:

Вставал рассвет.

От самого заката

Шумел прибоем вечер выпускной.

Никто не знал, что мы уже солдаты,

Что все мечты разрушены войной.

Успішно склавши екстерном іспити за другий курс, Микола подає заяву до військкомату, мріючи потрапити на фронт. Але новобранця спочатку направляють у Барнаульське військово-мінометне училище – так майже на цілий рік курсант був віддалений від фронту: на прискорених курсах освоював ази військової науки.

У червні 1942 року молодший лейтенант Микола Рибалко прийняв перший бій під Воронежем, тут отримав перше поранення і першу бойову нагороду – орден Червоної Зірки. Отримав її з рук командира полка Олександра Васильовича Чапаєва, сина відомого героя громадянської війни. Тому недаремно у ряді газетних публікацій зустрічаємо дані про те, що Миколу Рибалка іноді називали «чапаєвцем». Про відношення до цього широковідомого імені пізніше розповідав сам Рибалко: «Ще в дитинстві, граючи в Чапая, не міг і в самих сміливих фантазіях передбачити, що доля зведе мене з сімейством цього героя» [15, с.4]. Із самим Василем Івановичем Чапаєвим Микола Рибалко, значно молодший від відомого комдива, звісно, не міг зустрічатися. Але був добре знайомий з його сином, Олександром Васильовичем Чапаєвим – після закінчення училища довелося воювати під його командуванням. Але все по порядку.

Микола Рибалко згадував, як з Барнаульського училища вони, молодші лейтенанти, прибули в одне з містечок Чкаловської області в запасний полк для формування, де їх готували до відправки на фронт. Чекають з дня на день, але відправка затримується. «Якось сидимо з хлопцями біля самого штабу, гріємося на сонечку. Мимо проходить такий моложавий, підтягнутий майор. Відразу видно – кадровий, судячи по петлицях – з фронту (у фронтовиків кубики і шпали були захисного кольору). Все це розгледіти ми встигли, а ось привітати запізнилися. Змінив він різко направлення – і до нас. Ми, звісно, виструнчилися. «Що ж не вітаєте старших?» – питає суворо. Мовчимо, що ж тут скажеш. А він продовжує: «Так, не те знайомство вийшло. А може так статися – по петлицях бачу – що воювати разом будемо...». Коли він відмітився в штабі і пішов, ми – туди. Дивимося у книгу чергового, а там запис: «Чапаєв Олександр Васильович. Прибув на посаду командира артполка». І домашня адреса: місто Куйбишев, вулиця імені Батька, 7» [15, с.4].

І дійсно, довелося молодшому лейтенантові Миколі Рибалку

розпочинати бойовий шлях під командуванням Олександра Чапаєва, і був там наш земляк комбатом третьої батареї. Згадував, що син Чапая був вимогливим і до себе, і до підлеглих, і разом з тим проявляв до бійців батьківську турботу. Зі своїм командиром Микола Рибалко підтримував зв'язок і після війни: листувалися, перші свої книги з дарчими написами наш земляк надсилав О.В.Чапаєву, а той в свою чергу провідав бойового побратима у Краматорську.

Перенесемося у воєнні будні, коли протитанкова батарея 248 арtpолку, якою командував лейтенант Микола Рибалко, брала участь у знаменитій танковій битві на Курській дузі, у самому її пеклі – під Прохорівкою. Про ці гарячі дні він пізніше згадає у вірші «Под Курском»:

*Поют под Курском соловьи
И прославляют вечер летний...
А мне здесь слышатся бои,
И снова я двадцатилетний.
И будто факел, вражий танк.
От бомб качается селенье.
Вещает миру Левитан:
«Бои на Курском направлены...»*

А потім військова доля повела його фронтовими дорогами у складі 38 армії Першого Українського фронту по рідній українській землі – від Сумщини до Львова. Довелося відчути і розпач в моменти відступу радянських частин, і радість визволення від ворога наших міст і сіл. У боях за місто Пирятин Полтавської області, де йшли особливо жорстокі бої, і де бійці відзначилися своїм героїзмом, стійкістю і мужністю, його частина наказом Верховного Головнокомандувача була відмічена і їй присвоєно найменування «Пирятинської».

Особливо важкими були бої за Київ, коли батареї Миколи Рибалка треба було під шаленим ворожим вогнем переправитися через Дніпро, закріпитися

на Букринському плацдармі і протриматися три доби. Потроху на допомогу підходили все нові й нові сили – і артилерія, і піхота, і навіть декілька бронетранспортерів. Було це у жовтні 1943 року. Саме тоді із повідомлень Радінформбюро Микола Рибалко дізнався про звільнення його рідного міста Краматорська, всього Донбасу. Незабаром його білокрилий лист-трикутничок полетів у рідні краї – сповістити рідним, що він живий-здоровий й бажання дізнатися про долю батька, матері, сестри Шури.

За форсування Дніпра південніше Києва його було нагороджено орденом Червоного Прапора, за бій на Курській дузі – орденом Червоної Зірки.

У рідкі хвилини затишшя бойовий офіцер олівцем записує поетичні рядки, які час від часу з'являлися в голові – поетичний хист, проявлений ще в школі, не пропадав, нагадував про себе. У спогадах Героя Радянського Союзу І.Купіна говориться: «Здесь, на воронежской земле, мы впервые узнали о поэтическом даровании Н.Рыбалко. 19 января 1943 года части советских войск вели бой под Першино. Здесь артиллеристы Рыбалко, взаимодействуя с другими батареями, не только отбили контратаки врага, но и пленили большую группу противника. А вечером, в кругу бойцов, Н.Рыбалко читал свои стихи, призывая идти вперед, на Запад» [1, с.318].

Вигнання фашистів з української землі продовжувалося – попереду було ще півтора року до довгоочікуваної травневої Перемоги. Особливо важкими були бої при розгромі Корсунь-Шевченківського угруповання, під Бродами та при взятті Львова, де полк, у якому служив М.Рибалко, отримав найменування «Львівський».

На Полтавщині, у містечці Яготин, де частина, в якій служив М.Рибалко, стояла деякий час, молодий офіцер познайомився з дівчиною Ніною. Недовгі зустрічі, відчуття кохання – і військові вирушили далі звільняти від ворога нові території. Обмінялися адресами в надії листуватися, а потім, після війни, обов'язково зустрітися.

Знову бої. Протитанкова батарея, якою командував капітан Рибалко,

громила ворожі укріплення, знищувала дзоти, підпалювала німецькі танки. Уже перейшли кордони України – рідні землі звільнені. Гонять фашистів до їхнього логова – до Берліна. Недалеко перемога. 14 лютого 1945 року Микола Рибалко відмітив свій 23-й день народження, а через два тижні, 27 лютого, у битві на Одерському плацдармі недалеко від містечка Розенгруд отримав третє, саме важке поранення.

Воронки... Громыханье боя...

Разрыв у ближнего куста...

Качнулось небо голубое,

И наступила темнота.

Близько місяця він знаходився в госпіталі, але лікарі так і не змогли повернути бойовому капітанові зір – для нього назавжди зникло світло.

День Перемоги Микола Рибалко зустрів у госпіталі в місті Саратові. У палаті було шість фронтовиків, які частково або повністю втратили зір. Це були представники різних національностей, різних родів військ, долею яким довелося бути учасниками однієї з найстрашніших воєн, і до яких ця війна була немилосердною. В одній із статей обласної газети «Сільська Донеччина» Микола Рибалко згадував, що тоді вони зверталися один до одного частіше всього саме за родом військ, у яких їм довелося служити: «Ну, як почувають себе танкісти?», або «Що це артилерії не чути?», «А де піхота?». І це вносило якусь розрядку в одноманітний плин госпітальних днів і ночей.

Колишні бійці ловили кожне слово Радіоінформбюро, що долидало з радіодинаміка старенького «Рекорда», що висів біля входу в госпітальну палату. Всі чекали звістки про довгоочікувану перемогу. Як відомо, другого травня радянськими військами був взятий рейхстаг. І тому з дня на день повинна бути повідомлена найважливіша новина – кінцева капітуляція фашистської Німеччини і перемога.

Не так часто Микола Рибалко сам сідав за спогади-мемуари – війна

більше всього відображена ним у його поезії (до неї ми звернемося пізніше). Цей же день – День Перемоги – він зафіксував і в публіцистиці – у деяких газетних та журнальних статтях. Звернемося до спогадів ветерана.

«Нарешті голос Левітана, той самий голос, який повідомив і сумну звістку про початок війни, тепер сповістив усьому світу, що фашистська армія беззастережно капітулювала. Отже, прийшла наша перемога, добута і вистраждана всім нашим народом.

Діялось щось неймовірне навіть у нас в госпіталі. Серед поранених і тяжкопоранених панувала невимовна радість. Хтось співав і хтось плакав. Хтось сміявся до сліз, а може, крізь сльози. Радість довгоочікувана і невтримна прийшла в кожне серце. А Саратов – місто музичне, співуче, зі своїми знаменитими дзвінками гармоніями. Люди висипали на вулиці, на площі, у сквери. І відчувалось, що на кожну вулицю, у кожний дім прийшло по-справжньому велике і світле свято.

Нам теж дозволили в цей день вийти у святкове місто. Ми наділи свої гімнастерки і кителі з орденами і медалями. І відразу ж потрапили в обійми саратовців, які бачили в нас представників великої й могутньої армії, яка зламала хребет лютому і підступному ворогу.

Стомлені і збуджені, ми під вечір повернулися в госпіталь, в обжиту нами палату. І кожний поринув у свої думки, перенісшись у рідні краї, до своїх рідних і близьких.

А попереду нас чекали нові рубежі, нові радощі і труднощі і, звичайно, нові перемоги на фронтах творення.

Таким запам'ятався мені день 9 травня 1945 року» [47, с.4].

Післявоєнні будні ветерана війни Миколи Рибалка. Довгі безсонні ночі провів бойовий капітан у лікарняному ліжку – для нього світло зникло назавжди. Постійно супроводжували роздуми про своє подальше життя після повернення додому, про зустріч з дівчиною Ніною, яка обіцяла його дочекатися після війни... Ці хвилювання вилилися у поетичні рядки:

*С глаз снята последняя повязка,
Но вокруг по-прежнему темно.
Врач сказал мне с горьковатой лаской:
“Знать, свершиться чуду не дано”.
В те края, что ближе всех на свете,
Дальняя дорога пролегла.
Как теперь меня такого встретит
Та, что встречи столько лет ждала?
Поезд смолк – устал и он под вечер,
А в груди все громче сердца стук...
Девушка мне бросилась навстречу
И дала цветы из тёплых рук.
И когда взволнованная Нина
Протянула с гордостью букет,
Я не знаю, как там медицина,
Только я на миг увидел свет (“Встреча”).*

Тепло зустріли у Краматорську фронтовика рідні, не покинула у важкі хвилини його і кохана дівчина полтавчанка Ніна. Скромним було весілля – з’явилася ще одна молода сім’я.

Але не так легко було незрячому Миколі Рибалку знайти своє місце в житті. В одній із статей-спогадів він писав: “Війна назавжди відібрала у мене сонце. І в ці важкі дні, а, можливо, й роки приходила на допомогу мужність незламного Миколи Островського. І у висках відбивало пам’ятне: «Життя треба прожити так...». І життя перемогло. Я не знаю, що було б зі мною, якби не великий і надійний друг Павка Корчагін, якби не мужній Микола Островський» [15, с.4].

Ці імена пройшли з ним через усе життя. І вже напередодні свого шістдесятиріччя поет скаже:

*Встречаю свои шестьдесят –
И вижу сквозь годы парнишку
Того, кто хранил, словно клад,
О Павке Корчагине книжку.*

На фронті доля звела Миколу Рибалка з людиною сильної волі – після поранення О.В.Чапаєва полк доручили новому командирові – майору В.С.Петрову. Заміна була гідною – це показали перші бої, де бійці відмітили неабияку сміливість нового комполка. При захваті дніпровського плацдарму Петров залишився без обох рук. Госпіталь. Протези. Зустріч з маршалом Конєвим, який дав дозвіл на подальше перебування відважному командирові у бойових частинах. Війну Василь Степанович закінчив у званні генерала, був двічі відмічений званням Героя Радянського Союзу.

Згадувалася і нелегка доля пілота Олексія Маресьєва, про якого Борис Полевой напише «Повесть о настоящем человеке».

Мужність цих людей, які перебороли неабиякі труднощі і знову повернулися до любимої справи, стали для Миколи Рибалка прикладом на все життя.

Йому хотілося більше знати й щось конкретне робити для себе, для людей. Його підтримували близькі, й особливо дружина Ніна Василівна. Та Ніна з Полтавщини з променистими очима, яка вірно чекала коханого після його повернення з фронту; ні на що не зважаючи, пов'язала з Миколою Олександровичем своє життя. «Добра, ніжна, сильна. Та, яка серед воєнного лихоліття обіцяла чекати і дочекалася. Такою її пам'ятаю і знаю все життя», – так по-фронтівому скупко сказав про свою вірну подругу життя Микола Рибалко [15, с.4].

Серце фронтовика наповнювалося світлом надії і сподівань. Микола Олександрович намагався знайти своє місце у мирному житті. Йому було в декілька разів важче від інших – війна забрала у нього зір. І все ж фронтовик не здавався. Він вирішив продовжити навчання, перерване війною – закінчує

філологічний факультет Дніпропетровського держуніверситету. Саме цей вистражданий диплом був його першою перемогою у боротьбі з інвалідністю.

Багато займався самоосвітою: не відривався від радіо – він жив проблемами країни, цікавився справами земляків-донбасівців; дружина читала й перчитувала йому твори класиків української та російської літератури, робила огляд газет. А Микола Рибалко, відчувши новий потяг до поезії, намагався віднайти секрети поетичної майстерності у творах класиків, студіював основи літературознавства, основну увагу звертав на питання віршування. Він відчував, як треба багато знати, щоб самому уміти вільно володіти словом.

Творчі досягнення поета Миколи Рибалка. Перші поетичні доробки поета-фронтовика з'явилися у газеті «Краматорская правда» 19 липня 1952 року (хоча у короткій довідці про автора у книзі «Светлое не меркнет» сказано, що «вірші почав писати в 1953 році»). Згодом вірші Миколи Рибалка друкують обласні газети «Социалистический Донбасс», «Радянська Донеччина», «Комсомолец Донбасса». Його поетичними доробками цікавляться всеукраїнські газети, журнал «Донбас».

На перших порах не все вдавалося. Були періоди розчарування. Доводилося шліфувати кожне слово, виправляти, переписувати, а то й відмовлятися взагалі від рядків слабих, недосконалих. Якось Микола Олександрович прочитав дружині вірші про комбата Івана Блохіна, свого старого фронтового друга, сміливого в бою, товариського і щирого в компанії, якого бійці поважали й любили. Ніна Василівна відмітила, що про Блохіна, про якого Микола Олександрович розповідає з таким захопленням, у вірші написано без хвилювання, холодними словами. Після цієї розмови М.Рибалко цілу ніч не міг заснути: він заново переживав фронтові будні, згадував бойових друзів. І весь жар своєї душі вклав у вірш про комбата Блохіна – тепер тут «з'явилися слова світлі, слова сильні, саме ті єдині й

точні, якими тільки й можна говорити про героя і подвиг» [50, с.249].

Можливо саме тієї ночі М.Рибалко відчув, що йому ще треба пройти довгий і нелегкий шлях, по якому йдуть сміливці до нескореної вершини. Але головне – іти вперед, не здаватися, триматися, як на фронті.

Великим щастям для нього було народження доньки. Ось вона вже підросла, бере тата за руку, і вони прогулюються весняним Краматорськом. А ось вона у дідусевому дворі милується літніми квітами, що й стало поштовхом для Миколи Рибалка до написання хрестоматійного тепер вірша «Цветы». На щастя, ми маємо спогади самого автора про те, як було написано того вірша, одного з його перших поетичних творів у післявоєнний період, коли поет вже втратив зір. Саме вірш «Цветы» прославив нашого земляка на всю країну, а спогади автора розкривають деякі секрети його творчої лабораторії. Звернемося до спогадів Миколи Рибалка.

«Назавжди запам'ятався той тепер уже далекий літній день, пронизаний пташиним щебетом і липневою теплістю. Я сидів у палісаднику батьківського дому, поринулий у свої думи. Зовсім поруч, немов невтомна бджілка, схилилась над духмяними квітами трирічна донька Валя. Її захопленню не було меж.

«Подивись, які тут квіти!» – лопотіла вона і, взявши мене за руку, повела по палісаднику. «Це – жовтий!.. А це який – голубий, так?» – не стихала вона. Я кивав головою на знак згоди. А вона знову і знову доторкалась до квітів, так само захоплюючись ними, а я так само кивав головою на її запитання... І щось радісне і гірке наповнювало душу. Ось вона, здійсненна мрія, пронесена нами крізь вогонь фронтів доріг... А це ж поезія, готові вірші! Правда, ще поки не написані... І ця думка вже не залишала мене.

Спочатку було знайдено два заключних рядки:

*“Я давно уже цветов не вижу,
чтобы их всегда видала ты”.*

А потім обережно і неквапливо, боячись збитися на сентиментальність, я

відшукував слово за словом, рядок за рядком. І ось, нарешті, останній варіант. Здається, вийшло! Через кілька днів прочитав товаришам, колегам – відчуваю, що вийшло» [44, с.4].

Далі нам відомо про те, що вірш «Цветы» було надруковано в газеті «Краматорская правда». А потім колишній співробітник цієї газети Михайло Трейдуб потай від усіх, в тому числі й від автора, надіслав цього вірша до «Литературної газети». 5 жовтня 1954 року «Цветы» були надруковані з анотацією про долю їх автора. Понад п'ятдесят листів надійшло тоді з багатьох місць Радянського Союзу у тихий будиночок по вулиці імені Крупської на околиці Краматорська. Листи були схвильовані, підбадьорливі. А сам поет відмітив: «І тепер я з упевненістю можу сказати, що відлік своєї поетичної творчості веду з того липневого дня 1954 року». З того часу в якій би аудиторії не виступав Микола Рибалко, його просять прочитати вірш «Цветы» – він, дійсно, став хрестоматійним. А сам автор був схвильований такою увагою слухачів до свого першого творіння: «Значить, він... живе! Значить, багато хто знає його і він хвилює, як гірка пам'ять про минулу війну» [44, с.4].

Белый свет со мной играет в в жмурки,

Мне не светят звезды с с высоты.

Говорит мне ласково дочурка:

“Посмотри, какие здесь цветы!”

Знать, она еще не понимает,

Что вернулся я с войны слепой.

“Посмотри же, - снова умоляет, -

Это жёлтый или голубой?”

Я склонился над дочуркой ниже

И подумал, трогая цветы:

“Я давно уже цветов не вижу,

Чтобы их всегда видала ты”.

Згодом вірші Миколи Рибалка все частіше і частіше з'являються на сторінках міської газети “Краматорская правда”, в обласних газетах, у «Літературній Україні», в журналі “Донбас” та в інших періодичних виданнях. А ветеран починає працювати у газеті «Краматорская правда» спочатку позаштатним кореспондентом, а з 1958 року – штатним літературним працівником.

У 1956 році в Сталінському книжковому видавництві вийшла з друку невелика поетична збірка під назвою “Под солнцем Родины”. Це була перша його книга і перша перемога, до якої наш земляк йшов більше десяти років. У 26-и віршах поет розповідав про військову доблесть і громадянську мужність ліричного героя, піднімав важливі моральні проблеми.

У 1958 році з'явилася друга збірка, що мала назву “Глазами сердца”. У березні місяці цього ж року краматорського поета приймають до Спілки письменників СРСР. Одна за одною виходять нові його книги: “Солдатская слава” (1959), “Светлое не меркнет” (1960), “Память о солнце” (1961), “Цветы и порох” (1963), “Незабудки на кургане” (1975), “Миг атаки” (1978), “Разговор с жизнью” (1987), “Избранное” (1992) та інші. А всього за сорок років творчої діяльності поет видав 25 книг – у видавництвах Донецька, Києва, Москви.

Микола Рибалко є автором більше десяти пісень: “Я жил в такие времена...” (стала лауреатом Всесоюзного телеконкурсу “Пісня-75”), “Запоминайте их”, “Неведомый солдат” та інших.

Микола Рибалко по праву став не тільки лідером поетів міста, але й визнаним керівником літературного об'єднання при газеті «Краматорская правда». Це керівництво тривало 40 років – з 1954 по 1994-й.

„Микола Олександрович був веселою життєрадісною людиною, майстром на жарти, розіграші, гострі словечки”, – згадував поет Леонід Горовий. Завжди знаходився у вирі всіх подій [21, с.11].

Літературне об'єднання, яким довгі роки керував М. Рибалко, виховало немало талановитих людей. Він завжди щиро радів кожному новому віршу або оповіданню членів літоб'єднання: будівника Я.Олійника, машинобудівника М.Передерія, викладача Л.Ліньової, а також студентів машинобудівельного технікуму О. Плуталова та Б.Горба, учнів 9 класу М.Міщенка та І.Глазкової, електромонтажника В.Пікалова, столяра В.Іванющенка та ін.

Заняття проводилися регулярно, щочетверга. У пекучих баталіях відшліфовувався кожний рядок нового твору (а їх за чергою читали всі), вироблялося розуміння призначення поезії, підхоплювалося нове в письменницькому світі.

Головною рисою членів Краматорського літоб'єднання була висока вимогливість один до одного, до своїх творів: не провінційні посиденьки, а професійна робота, підхід до літературної діяльності як до святої справи.

Яскравим доказом зростаючої день у день зрілості літоб'єднанців було видання ними збірок віршів та оповідань. Авторами поетичних збірок стали Л.Ліньова, Л.Горовий, Б.Горб, О.Плуталов, вийшло декілька книг прози: новели К.Міщенка, роман про новокраматорців О.Бівуля, книги спогадів учасника штурму Рейхстагу М.Шатілова.

Вагомий внесок до літературного життя Краматорська зробили члени літоб'єднання М.Міщенко, В.Пікалов, А.Кібіреєв, А.Мірошніченко, С.Лобінський, С.Шишкін, П.Красенець, Т.Лук'янова, Л.Горовий, О.Плуталов та інші.

Керівник літоб'єднання, знаний поет Микола Рибалко залишався прикладом для інших. Якщо на фронті командир Рибалко віддавав накази своїм підлеглим, то тепер, у післявоєнні роки, поет повинен так скомандувати-розпорядитися римами, епітетами й метафорами, щоб з'явився новий вірш, а згодом і чергова книга. Леонід Горовий в одному із ювілейних

віршів, присвячених своєму учителю, так відмітив місце поета в життєвому строю, його успіхи на літературній ниві:

*И, командуя новым расчетом,
Посылает он в марш-бросок
Артиллерию и пехоту —
Рифм, эпитетов точных строк.
В тех строках — фейерверк, а не блики,
В них особый, бойцовский заряд.
И — одна за другой! — его книги,
Как солдаты, становятся в ряд [66, с.30].*

Поет Микола Рибалко завжди був серед людей. Його запрошували в школи, трудові колективи, військові частини, і він із задоволенням туди йшов – почитати вірші, згадати воєнні роки, поділитися думками про пережите...

Полковник М.Шилін, який викладав у Донецькому вищому військово-політичному училищі інженерних військ і військ зв'язку, згадував про неодноразові зустрічі курсантів і викладачів цього закладу з Миколою Рибалком. Чим же запам'ятався йому поет-фронтвик? «Щоразу в характері поета мене вабили виняткова скромність, простота, внутрішня зібраність. З вигляду – людина звичайна, яких ми багато зустрічаємо щодня. Це саме так. Але у той же час Микола Рибалко для всіх нас, для молоді – приклад високої мужності і стійкості у життєвих випробуваннях, які випали на його долю» [70, с.4].

М.Шилін стверджував, що курсанти зі знанням справи, з гордістю говорили про творчість поета-фронтвика з Краматорська. «Творчість поета хвилює наших курсантів. Два роки тому, наприклад, курсант Ігор Тимофєєв, нині уже лейтенант, замполіт роти, написав дослідження по творчості Миколи Рибалка. Його праця зайняла одне з перших місць на конкурсі студентських робіт у республіканському турі. Реферат ліг в основу бесід і лекцій про творчість поета, з якими виступають пропагандисти й агітатори

перед курсантами. Комбат воєнної пори Микола Рибалко міцно заволодів душами нашої армійської молоді і став її правофланговим» [70,с.4].

Державні відзнаки за літературну працю. Особливо пам'ятним для Миколи Рибалка був 1968 рік – рік 50-річчя комсомолу. До цього ювілею, який тоді в Радянському Союзі відмічався всенародно та на високому рівні, приурочили й вручення щорічної комсомольської премії ім. М.О.Островського. У постанові ЦК ЛКСМ України читаємо:

«Присудити республіканську комсомольську премію імені М.Островського за 1968 рік в області літератури РИБАЛКУ МИКОЛІ ОЛЕКСАНДРОВИЧУ, поету, за збірку віршів «Дорога на висоту» [50, с.247].

У березні 1985 року шанувальники творчості Миколи Рибалка, особливо тут, на Донеччині, у рідному Краматорську, з радістю зустріли повідомлення про відзначення поета-земляка найвищою державною нагородою в області літератури – Державною премією України ім. Т.Г.Шевченка. У скупих офіційних рядках державної постанови сказано: «Центральний Комітет Компартії України і Рада Міністрів Української РСР, розглянувши подання Комітету по Державних преміях Української РСР імені Т.Г.Шевченка в галузі літератури, журналістики, мистецтва і архітектури при Раді Міністрів УРСР, постановляють присудити Державні премії 1985 року:

У галузі літератури:

Іваничуку Роману Івановичу – за романи «Вода з каменю», «Четвертий вимір»;

Рибалку Миколі Олександровичу – за збірку поезій «Незакатная звезда» та нові вірші в періодичній пресі».

Сотні вітальних листів і телеграм приходили на краматорську адресу: шанувальники творчості Миколи Рибалка вітали його з високою нагородою, бажали творчих успіхів, міцного здоров'я, запрошували на зустрічі з молоддю, у трудові колективи та військові частини.

Дякуючи за таку високу нагороду, сам поет відмічав: «Присудження

мені, солдатів Великої Вітчизняної війни, цієї премії у рік 40-річчя Перемоги я сприймаю як данину пам'яті тим, хто увійшов у рядки моїх поезій, хто продовжує жити в серцях нинішніх поколінь, у їх дерзаннях і звершеннях» [40, с.4].

У квітні 1972 року за заслуги в області літератури та у зв'язку з 50-тиріччям від дня народження Миколу Рибалка нагороджено Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

До бойових нагород додалися й такі відзнаки за літературну працю: ордени Жовтневої революції (1971), Дружби народів (1982), медалі. Поет був Почесним громадянином міста Краматорська.

* * *

Вшанування життєвого подвигу поета-фронтовика, його творчих досягнень. Земляки з повагою і любов'ю відносилися до поета-ветерана як при його житті, так і після того, як Миколи Олександровича не стало.

З 14 лютого 1986 року у Миньківській школі проводиться щорічне Рибалківське свято «Оживає в пам'яті війна». Про перше таке свято, що пройшло ще при житті поета-земляка, згадував В.Т.Терещенко, колишній завідувач Артемівським районним відділом освіти, учасник тих дійств: «На перше таке свято у краєзнавчому музеї села, що знаходиться в школі, оформили змістовну експозицію «Микола Рибалко – поет і солдат». На важливий навчально-виховний захід з'їхалися делегації з усіх шкіл району та сільські бібліотекарі. До школярів завітали ветерани війни села, двоюрідний брат поета, його однолітки – однокласники Любов Панченко і Василь Паровишник. Похилий вік та післявоєнні хвороби не дозволили Миколі Олександровичу самому скористатися запрошенням і приїхати до рідного села особисто. Ось його коротенька телеграма того дня: «Запрошення отримав. Дякую, що пам'ятаєте про мене. Думками часто повертаюся в рідне село, школу. Як здоров'я дозволить – обов'язково приїду. Ваш Микола Рибалко» [60, с.87].

У лютому 1992 року, коли Миколі Олександровичу виповнилося 70 років, делегація від Артемівського району відвідала ювіляра на його квартирі у Краматорську. У складі делегації були голова правління сільгосппідприємства О.П.Трощій, сільський голова Миньківської сільради В.П.Коробко, директор середньої школи Л.Є.Шарудило, завідувач Артемівським райвно В.Т.Терещенко. Саме Василь Тимофійович, ініціатор тих відвідин ювіляра, пізніше так згадає про цю подію: «Зустріч була зворушливою і сюрпризною... Під час зустрічі ми запросили шановного іменинника Миколу Олександровича відвідати Миньківку, зустрітися зі своїми однокласниками і учнями школи, в якій колись він навчався у 30-і роки. Поет дуже зрадів запрошенню, місцеві керівники гарантували транспортне забезпечення відомому землякові» [60, с.88].

І така зустріч відбулася у селі Миньківка 4 травня 1992 року. До цієї події готувалися ретельно, всім районом: рішенням голови Артемівської райради Г.Г.Омельяненка заснували районне свято «Пам'ять» на вшанування тих, хто загинув у роки війни; оновили експозицію у краєзнавчому музеї села Миньківка, на замовлення сільської ради і школи виготовили бюст М.Рибалка в скульптурному комбінаті міста Донецька (скульптор – заслужений художник України С.Гонтар). До цього краєзнавчо-мистецького свята, першого значного районного заходу на Артемівщині в історії незалежної України, готувалися голови сільрад, директори і вчителі шкіл, бібліотекарі, члени літературних гуртків шкіл.

Своєю особистою участю у цьому заході 70-річний поет-фронтовик Микола Рибалко дав потужній імпульс і довге життя святу під назвою «Пам'ять». Були спогади про передвоєнні та воєнні роки, теплі зустрічі з двоюрідним братом-однолітком Василем Паровишником, з деякими однокласниками. До мешканців району, до учнівської молоді ветеран звернувся не тільки зі словами подяки за таку теплу зустріч його особисто, за ту пам'ять, які зберігають земляки про ветеранів Другої світової війни, а й

закликав берегти спокій і мир на землі. Заключними були такі його поетичні рядки:

*Как разбойная стая
Нападет на бойца –
В это утро желаю
Быть я каплей свинца.*

Хотілося ще навести цікаві деталі тих подій у спогадах Василя Терещенка про те, як поет знайомився зі своїм скульптурним портретом відомого скульптора С.Гонтаря.

«Наприкінці офіційної частини заходу Микола Олександрович тихенько звертається до мене із запитанням: «Коли будете знайомити мене з моїм двійником?». Разом з О.П.Троцієм підводимо поета до погруддя. «І як увіchnили мене митці?» – Микола Олександрович, не поспішаючи, правою рукою провів по обличчю, по контурах голови. Детально знайомився з роботою Сергія Гонтаря, мабуть, жодного сантиметра не залишив без уваги: лоб, вуха, щоки, ніс, губи, шия, зачіска, скроні, складка міжбрів'я. Закінчивши знайомство «з самим собою», повернувся до нас і спокійно промовив: «Схожий, це мій перший портрет після війни, що його відчуваю руками». Йдучи шкільною алеєю, високий гість в розмові не полишав тему скульптурного портрету і говорив добрі слова на адресу Сергія Гонтаря: «Багато доброго чув про нього. Знаю, що в переліку його творчих робіт є скульптури Тараса Шевченка, Лесі Українки, Олексія Стаханова. Він у скульптурах увіchnив багатьох героїв війни, а оце дійшов і до мене, провінційного поета».

«Який же ви, Миколо Олександровичу, провінціал, коли на ваші слова уся Європа пісні співає?» – зауважив Олександр Павлович. А я додав: «До речі, Миколо Олександровичу, ця робота Гонтаря, яку ви визнали і схвально прийняли, є його першою сторінкою в презентації лауреатів Державної премії імені Т.Шевченка – донеччан» [60, с.89].

Фронтові рани не давали ветерану спокою, особливо в останні роки життя. Трагічна загибель сина Анатолія значно підірвала його здоров'я. Поет-фронтовик рідко залишав домівку. Окремі делегації земляків відвідували його вдома, частіше всього у дні його народження та у травневі дні святкування Перемоги.

Помер поет Микола Рибалко 8 липня 1995 року. Поховано його у рідному Краматорську на центральній алеї цвинтаря по вулиці імені Дружби (колишня імені Леніна).

У день похорон було чимало промов, зібралася велика кількість людей, щоб провести в останній шлях відомого земляка. А з-під пера місцевих поетів з'являлися сумні рядки-присвяти своєму Вчителю:

... На багровом траурном атласе
Пронесли медали, ордена,
И виски пульсируют, как в трансе –
«Я жил в такие времена...».

И мы стоим пред воином-поэтом –
И горести, и скорби пелена...

Жизнь продолжается,

пульсирует Планета -

«...Я жил,

я жил

в такие времена!» (Фелікс Скворцов).

* * *

Життєвий шлях поета М.О.Рибалка – це життєва дорога одного з представників воєнного покоління. У сотні тисяч таких фронтовиків була подібна біографія: школа – студентська лава – фронт – повернення до мирної праці після перемоги над ворогом.

І все ж у нашого земляка, краматорчанина М.О.Рибалка є свої особливості, відмінні від інших, що витікають з його біографії: він

повернувся з фронту інвалідом першої групи, і, не зважаючи на це, знайшов у собі сили знайти своє місце у суспільстві. Не маючи зору, він професійно удосконалював себе у літературній творчості, досяг визначних висот у поезії: світ побачили 25 поетичних збірок М.Рибалка, а його невтомна праця заслужено відмічена – він став лауреатом найвищої відзнаки України – Державної премії імені Т.Г.Шевченка.

Крім того, щасливо склалося й сімейне життя фронтовика-інваліда: з ним поруч була його вірна й надійна дружина, вони виховали двох дітей. Безперечно, завдячуючи багато в чому саме Ніні Василівні, цій мудрій і мужній жінці, Микола Рибалко пізнав людське щастя, досяг визначних успіхів у своїй літературній діяльності. Сам же Микола Олександрович, маючи за приклад таких вчителів, як Микола Островський, Олексій Маресьєв, Василь Петров, завдячуючи силі волі та твердості свого характеру, зумів перебороти всі життєві труднощі – він жив і працював на рівні з іншими, а то й набагато краще багатьох своїх сучасників.

Життя та творчі досягнення Миколи Рибалка були й залишаються прикладом уже не для одного покоління. Його імя стало гордістю краматорчан, мешканців донецького краю, усієї України. Тепер з нього беруть приклад, вчать жити ті, хто годиться йому в онуки та правнуки. Віриться, що життя й поезія Миколи Рибалка не забудуться й наступними поколіннями.

Запитання для бесіди:

1. Де і коли народився Микола Рибалко?
2. Де отримав початкову та середню освіту майбутній поет?

3. Яке військове училище закінчив М.О.Рибалко?
4. Яку першу бойову нагороду отримав М.Рибалко? Хто вручив йому цю нагороду?

5. Де проходили фронтові дороги офіцера М.Рибалка? Назвати основні місця, які проходив він зі своєю батареєю?

6. Де зустрів День Перемоги Микола Рибалко?

7. Що ви знаєте про дружину М.Рибалка? Де і при яких обставинах вони познайомилися? Яку роль зіграла його вірна подруга у житті поета?

8. Які труднощі постали перед Миколою Рибалком після його виписки із госпіталю? З кого намагався брати приклад у подоланні життєвих труднощів інвалід першої групи Микола Рибалко?

9. Коли у післявоєнний час було надруковано першого вірша М.Рибалка?

10. Що ви знаєте про історію написання вірша «Цветы»?

11. З якого року та в якій газеті розпочав свою трудову діяльність М.Рибалко?

12. У якому році вийшла перша поетична збірка Миколи Рибалка? Як вона називалася?

13. Коли був прийнятий до Спілки письменників наш земляк?

14. Що ви знаєте про літературне об'єднання у Краматорську, яким довгий час керував поет-фронтвик Микола Рибалко?

15. Як держава поцінувала літературну працю Миколи Рибалка?

16. Як вшановували Миколу Рибалка при його житті земляки, шанувальники його таланту?

17. Висловіть свою думку про нелегке життя, трудову діяльність Миколи Олександровича Рибалка.

Розділ II. ТЕМАТИЧНІ ТА ІДЕЙНО-ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ РИБАЛКА

2.1. Основні видання Миколи Рибалка

Читацька аудиторія із захопленням зустріла поезію Миколи Рибалка. Уже з перших його віршів, що з'явилися у місцевій періодиці, стало ясно: поезія воїна-фронтовика зачаровує своєю правдою, простотою викладу, говорить про ті проблеми, які хвилюють читача. Схвальні відгуки надходили авторові у чисельних листах, лунали на вечорах його поезії, друкувалися не тільки у місцевій, а й у всеукраїнській та всесоюзній пресі. Ім'я колишнього капітана, інваліда війни, що мешкав у Краматорську на Донеччині, стало відоме далеко за межами донецького краю.

Перша довгоочікувана збірка віршів Миколи Рибалка вийшла у місті Сталіно в 1956 році під назвою **«Под солнцем Родины»**. Можна тільки уявити, з яким хвилюванням брав у руки поет цю невеличку збірочку. Не маючи можливості її побачити, він гладив її обкладинку, гортав сторінки. А їх було небагато – усього 33-и. Вірші, які увійшли до збірки, скрупульозно були відібрані з написаного, що свого часу друкувалося в обласних газетах, у місцевій «Краматорской правде». Але вихід саме книги – це, особливо на той час, було значною подією не тільки для автора, а й для його рідних та друзів-краматорчан. А сам поет ще більше упевнився в тому, що його безсонні ночі, невтомні пошуки рими і образів принесли реальні результати.

Друга поетична збірка під назвою **«Глазами сердца»** вийшла в 1958 році теж у Сталінському книжковому видавництві (редактор О.Пронін, художник О.Лукін, 13 тис. прим.). На початку – портрет письменника з орденськими планками на піджаку, а у книжечці – три розділи: «Солдатская слава», «На родных просторах», «Немеркнувший свет». Тут розміщено 51 вірш і невелика поема «Возвращение». Якщо у першому розділі розкривається тема війни, якій поет залишався вірним до кінця свого життя, то у другому – люди і

природа донецького краю.

Збірка віршів «**Солдатская слава**» побачила світ у 1959 році.

У 1960 році вийшла збірка «**Светлое не меркнет**» (редактор Ю.П.Петренко). Невелика за обсягом (70 стор.) і тиражем (4 тисячі прим.) вона була цінною тим, що вийшла у всеукраїнському видавництві «Радянський письменник». Це була неабияка моральна (та й матеріальна) підтримка поета-фронтовика, інваліда першої групи. Ця книга була для автора третьою і першою після прийому до спілки письменників СРСР. Вірші, що увійшли до книги, поділені на два розділи: «Родина» і «Светлое не меркнет».

Збірка поезій «**Память о солнце**» вийшла у Донецькому книжному видавництві 1961 р. (редактор Г.Ф.Кривда, художник О.Л.Лукін), починається вона віршем «Я не зову свою судьбу к ответу». Має 74 сторінки.

Книга «**Цветы и порох**» (Донецьке книжкове вид-во, 1963 р., 167 стор.) вийшла із вступним словом «Поэзия мужества» Миколи Гончарова. Редактор В.П.Яковенко.

Невелика збірка віршів «**Равнение на знамя**» вийшла у Москві в 1966 р., вид-во Міністерства оборони СРСР, 88 стор, редактор М.І.Букін. Уміщено вступне слово Миколи Гончарова.

Єдина прозова книга М.Рибалка – нарис «**Броня и пламя**» – вийшла у 1966 році. У її написанні ветерану-фронтовику допомагав його друг і колега Олег Плуталов. Це розповідь про земляка, Героя Радянського Союзу Євгенія Лисенка, який загинув у 24 роки. Йому М.Рибалко присвятить і декілька віршів. А названий нарис він завершує такими поетичними рядками:

*И вот неповторимо близкий
Он снова смотрит на меня, -
Как штык, вершина обелиска,
Плита, как вечная броня...
...Теперь с пожизненной пропиской*

Он в нашем городе живёт.

Невеличка збірка віршів «**Дорога на висоту**» у чорній обкладинці (вид-во «Донбас», Донецьк, 1967 р., редактор Г.Л.Щуров, художник М.М.Капуста) стала дорогою не тільки для автора, а й для тисяч людей різного віку, які взяли її до рук. І потім не могли відірватися: ота правда, виказана, здавалося б, простими словами, западала в душу, а доля ліричного героя хвилювала й змушувала замислюватися над своїми й чужими вчинками, над метою життя. І мимохідь приходиш до висновку, що життя дається тільки один раз, і його треба прожити так, щоб не було потім соромно за скоєні нехороші вчинки, і щоб сором не пік душу. Зовсім, як по-Островському... Тільки кожен про це думає по-своєму.

По-особливому сприймати поезію М.Рибалки сприяло й оригінальне оформлення книги «Дорога на висоту»: коротка довідка про автора, який «воюю на Одері... втратив зір. Мужня і талановита людина, він своєю поетичною творчістю відстоює ті ідеали, за які воював зі зброєю в руках»; про ліричного героя сказано, що він «завжди не передньому краю сучасності... І завжди він прямий і чесний, добрий і суровий, любить чисто та ніжно». А поруч, на обкладинці, вірш, який відразу ж торкається ніжних струн душі – «Белый свет со мной играет в жмурки, //Мне не светят звёзды с высоты...».

Слід нагадати, що за цю збірку віршів автора в 1968 році було удостоєно всеукраїнської премії ім. М.Островського.

Збірка поезій «**Зримое**» (Донецьк, вид-во «Донбас», 1970 р., 126 стор.) вийшла за редакцією Г.Л.Щурова, художник В.П.Семисенко. Містить фото автора. Починається віршем «Я жил в такие времена...».

У 1972 р. у видавництві «Донбас» вийшла з друку збірка вибраних поезій Миколи Рибалки «**Я жил в такие времена...**» (редактор Г.Л.Щуров, художник В.В.Лихоносков). Особливої ж популярності серед творів, які тут були вміщені, набув вірш, який дав назву збірці – «Я жил в такие

времена...». Покладений на музику – композитор Олександр Білаш – він став лауреатом конкурсу «Пісня-75»; лунав у документальному фільмі, присвяченому Донбасу; його часто можна почути на літературно-музичних вечорах, присвячених пам'яті М.Рибалка. Критики та колеги по перу ще при житті поета назвали цей вірш програмним у творчому доробку земляка. Поет Олег Плуталов писав: «Однак сліпий поет, не в приклад багатьом з нас, зрячим, зумів розгледіти істинну суть свого часу. І знайшов у собі мужність сказати про це у вірші “Я жил в такие времена...”, мабуть, одному з самих кращих його творів. По суті, це ретропрограма всієї його творчості. Цей вірш я відніс би до традиційного жанру “Пам'ятників”, до якого рано чи пізно звертаються всі поети” [36, с.4]. Додамо, що до програмних рибалківських віршів, крім названого “Я жил в такие времена...”, можна віднести і такі вірші: “Я не зову свою судьбу к ответу...”, “Меня судьба не обделила...” та ряд інших.

Говорячи ж про вірш “Я жил в такие времена...”, автор відмітив: «Мені давно хотілося не багатослівно, але повно сказати про той час, у який нам довелося жити. Яюсь в одному принципіальному і важливому спорі вирвалося і з гордістю і з сумом: «Моя планета и война стояли в шаге друг от друга...». Ось, бачите, у які часи ми жили і живемо. І відразу все, що хвилювало давно, само лягло у віршовані рядки. Композитор Олександр Білаш талановитою музикою продовжив цю розмову про мир» [15, с.4].

Усі поетичні твори, що ввійшли до збірки «Я жил в такие времена...», поділені на розділи: «Я жил в такие времена», «Глазами сердца», «Цветы и порох», «Равнение на знамя», «Дорога на высоту», «Зримое». Якщо читач уважний, то відмітить, що назви розділів перегукуються з назвами збірок Миколи Рибалка, що раніше побачили світ.

У видавництві «Радянський письменник» у 1974 році вийшла книга **«Пьедесталы стоят на земле»** з короткою біографічною довідкою про автора (редактор Г.П.Коваль). У новій книзі продовжує розвиватися тема

війни, тут «война преломилась в воспоминаниях, философских раздумьях и переживаниях лирического героя... Значительное место в сборнике занимает по-новому увиденная, зримая душой природа, её красота, а также тема любви и дружбы».

Наступною стала книга **«Незабудки на кургане»**, яка вийшла у видавництві «Воениздат» у Москві в 1975 році (редактор О.Ф.Землянський, 25 тис. примірн.). У книзі – фото автора у формі капітана з бойовими нагородами, а внизу – особистий підпис, який зміг вивести сліпий поет. У короткій анотації сказано: «Незабудки на кургане» – сборник взволнованих поетических раздумий о мужестве, о замечательных чертах советского человека и о нашем прекрасном времени. Суровость в стихах Н.Рыбалко сочетается с тонким лиризмом, любовью и теплотой».

Книга краматорського поета розійшлася по всьому Радянському Союзу, і з нею познайомилися представники багатьох національностей, які на той час входили у склад цієї великої держави. І знову на адресу автора було чимало теплих листів, у пресі – позитивні рецензії.

У цьому ж році, ювілейному для поета-фронтовика – 30 років від дня Перемоги – вийшла ще одна його поетична книга під назвою **«Молодость вверяем сыновьям»** (Донецьк, видавництво «Донбас», 136 стор.).

Збірка поезій **«Призванные досрочно»** вийшла у видавництві ЦК ЛКСМУ у 1978 році (редактор О.В.Шугай). У книзі вміщено фото автора з відзнакою комсомолу – премії імені М.Островського. Серед віршів, які увійшли до збірки, поряд з новими, є й ті, що вже друкувалися. Твори поета-ветерана розповідають про високий героїзм людини на війні і у мирний час, показують його моральні якості.

У 1978 році читачі отримали збірку **«Миг атаки»** (Донецьк, видавництво «Донбас», 140 стор.).

Книга віршів **«И вечный бой»** побачила світ у 1979 році (Київ, вид-во «Дніпро», редактор Л.С.Малахова, 246 стор., 16 тис. прим.). Обкладинка

червоного кольору, який так любив поет, коротка біографічна довідка про автора, портрет художниці В.М.Вилчинської, на початку – вірш «Я жил в такие времена» – такою побачили читачі нову книгу Миколи Рибалки. А його ліричний герой той же, що і в попередніх книгах, – мужній, благородний, чутливий, з активною життєвою позицією.

До ювілейної дати – 60-річчя від дня народження – видавництво «Донбас» випустило книгу вибраного Миколи Рибалки під назвою «Незакатная звезда» (Донецьк, 1982). Вона вийшла з передмовою автора (стор. 5-6). Зібрана тут поезія – це відповідний підсумок поета-фронтовика майже за «тридцать лет, как было опубликовано мое первое стихотворение». Тут перегукуються теми війни і миру, теми мужності і ніжності. А щодо назви збірки, сам автор у передньому слові пояснив так: «Видимо, не надо объяснять, что словосочетание «Незакатная звезда» имеет несколько значений. Это и в прямом смысле утренняя звезда, сверкающая в предрассветном небе. Это и звезда на знамени, под которым я воевал. Это, если хотите, и солнце. Таким образом, моя новая книга – еще один шаг на пути к солнцу. На пути, по которому мне хотелось бы шагать бесконечно».

На нашу думку, метафора «незгасима зірка» символізує також і незабутню пам'ять про всіх загиблих на фронтах війни і тих ветеранів, хто помер після війни – це пам'ять про тих, хто захистив нашу землю від злого ворога у важкий період для країни. Це та зірка, що прикріплена на пам'ятниках полеглим у боях наших батьків, дідів і прадідів. Поет-фронтовик «запалив» їм свою зірку – він оспівав їхній подвиг у поезії, що є своєрідним пам'ятником людям старшого покоління.

Слід додати, що книга хорошо оформлена: ілюстрації зробив заслужений художник України В.С.Шендель, гарнітура шрифту хоменківська, друк високий, тираж 20 тисяч примірників. Саме за цю збірку автора у 1985 році було удостоєно високої нагороди – Державної премії України ім. Т.Г.Шевченка.

Збірка віршів «**У самого сердца**» вийшла у видавництві «Молодь» (Київ, 1985) – редактор А.В.Шугай, рецензент І. Рядченко. До уже відомих поезій додаються нові, деякі з них до цього друкувалися в періодичній пресі. Видання вийшло у рік 40-річчя Перемоги у війні з німецько-фашистськими загарбниками і стало своєрідним подарунком авторові за його героїчний бойовий і невтомний літературний труд.

Одну зі своїх чергових збірок Микола Рибалко саме так і назвав – «**Год рождения 22-й**» (Київ, вид-во «Дніпро», 1986, редактор П.Ф.Іванов). Сюди ввійшов один з його програмних творів, який і дав назву збірці. У цьому вірші автор веде розповідь про долю тих, кому на початок війни не було ще й двадцяти. Саме їм, молодим і ненавченим, які ще не переносили життєвих труднощів, тому що мали зовсім невеликий життєвий досвід, випало долею стати на захист Батьківщини. Але не всі повернулися з великої битви. І тому «живые становятся в строй, //Я – и Первый теперь, и Второй». З гарячим ентузіазмом взялися за мирну працю колишні фронтовики: «Мы стоим у горячих печей.../Мы уходим и в зной, и в метель; /Людам нужен и хлеб, и вода, /Время нас окликает всегда...». Це про тих, у кого день народження – 22-й.

А щодо самої книги, що вийшла напередодні Дня Перемоги в 1986 році, автор давав пояснення у листі від 15 червня 1986 року голові Миньківської сільської ради та керівникам Артемівського району В.П.Чупруну і О.Т.Коваленку. Цей лист був опублікований в артемівській газеті «Вперед» 20 червня того ж року. Поет писав: «Напередодні 45-ї річниці від початку Великої Вітчизняної війни в київському видавництві «Дніпро» вийшла з друку книга моїх віршів «Рік народження 22-й». Це рік мого народження, рік народження багатьох моїх ровесників, які зі шкільної чи студентської лави опинилися в окопах війни. Тих, хто пройшов від Волги до Рейхстагу. Тих, хто назавжди застиг в бронзі пам'ятників, хто в травні 45-го приніс в рідний край звістку про нашу Велику Перемогу.

У цій книзі мені хотілося розповісти про небачену мужність радянського народу, що зумів у смертельній сутичці перемогти грізного й підступного ворога – німецький фашизм. Про самовідданість воїнів своїй Батьківщині і вірність воїнській присязі. У цій книзі – до неї увійшло 215 віршів – вміщені поезії про наш рідний Донецький край, про його природу, вірші про дружбу, вірність і кохання.

Народився я неподалік від міста Артемівська – у селі Орехово-Василівка Миньківської сільради. Там закінчив три класи початкової школи, а потім після переїзду батьків на роботу до Краматорська поселився і до цього часу проживаю в цьому індустріальному місті. Книга «Рік народження 22-й» – це своєрідна ювілейна книга, моя двадцята поетична збірка. Бойові і трудові мої здобутки відзначені сімома орденами і 16 медалями.

Червень ми, ветерани війни, завжди згадуємо з особливою тривогою і болем. Занадто багато втратила кожна родина в роки війни. І нехай усі майбутні червні для кожного із нас будуть мирними і щасливими. Нехай дозріють на щедрих ланах багаті врожаї, хай щасливими ростуть діти і онуки наші» [60, с.88].

У донецькому видавництві «Донбас» у 1987 році вийшла збірка Миколи Рибалка **«Я ще не вернувся с фронту»** (ред-р В.С.Логачов, худ. В.П.Дегтярьова, рецензент М.Ф.Слабошпицький). На цей час поет уже мав дві літературні відзнаки, його творчість була добре знайома сучасному читачеві. Про це відмічається у анотації до збірки. Сказано й про те, що у новій збірці автор також залишається вірним своїй головній темі – темі війни і миру, добра і справедливості.

У цьому ж 1987 році у московському видавництві «Воениздат» вийшла збірка віршів **«Разговор с жизнью»** - 96 стор., редактор Є.А.Карасьов.

У 1990 році у всеукраїнському видавництві «Радянський письменник» невеликим на той час тиражем – 5000 примірників – побачила світ збірка **«Точка зрення»** (редактор В.І.Міщенко). Невеличка за обсягом – 102

сторінки – вона містить фотографію поета. Основу збірки склали вірші про війну і мирне життя, про радощі, турботи і болі людські. Чимало віршів присвячено красі рідної Донеччини. Включено розділ сатиричних мініатюр.

Невеличка книжечка віршів «**Жизнь прожить...**» (96 стор.) теж вийшла у 1990 році, але в іншому всеукраїнському видавництві – у «Веселці».

У 1992 році вийшла з друку поетична збірка М.Рибалка «**Избранное: Стихи**» (Донецьк, вид-во «Донбас», ред-р О.З.Дідова, худ. В.І.Гринько). «Головною книгою» назвав її у передмові, яка вміщена на початку збірки, земляк поета Олег Плуталов. А потім, пояснюючи творчу манеру автора, додає: «Мужество и суровость чувств – основная черта поэзии Рыбалко. Но рядом доброта, нежность, пылкость и мягкий юмор. Видимо, во всем этом и кроется так называемый «секрет» любви читателей к поэту» [36, с.4].

Відкриває книгу програмний вірш «Я жил в такие времена». Слід сказати, що крім традиційної тематики, до якої звикли читачі, добавилися і твори сатиричного характеру – вони вміщені у розділі «...Да на солнышко». Це своєрідний цикл віршів, які потребують окремого розгляду.

2.2. Ідейно-тематичні особливості творчості

Громадянські мотиви в поезії Миколи Рибалка. Піддавати аналізу поетичні доробки Миколи Рибалка непросто. У передмові відмічалось, що на сьогодні ми вже маємо чимало критичних статей, рецензій на вірші поета-земляка. Писати про М.Рибалка непросто ще й тому, що його творча біографія – явище неординарне. Не можна не враховувати життєвого подвигу цієї людини, який, не зважаючи на важке поранення, «остался в строю», став письменником. Перед ним були приклади для наслідування того, як треба переборювати життєві труднощі. Але цього замало: він мав свою силу волі, свій рибалківський характер. Тому, не маючи змоги бачити світ очима, Микола Рибалко вчиться бачити його «глазами сердца», відчувати душею,

наполегливо оволодіває умінням розповідати про «память о солнце», «цветы и порох», про те, якою є нелегкою «дорога на высоту»...

Критики вказували на те, що творчі доробки Миколи Рибалка органічно включені в історичний контекст літератури, причому як у відношенні до дальніх, так і до близьких літературно-історичних орієнтирів [74]. Дійсно, «його творчість виникла не на голому місці», але вона має й свої, специфічні особливості. Говорячи про «дальній орієнтир», мається на увазі той громадянський пафос лірики, у витоків якого стояв Микола Некрасов – «Поэтом можешь ты не быть, //Но гражданином быть обязан». І справа тут не в прямих поетичних закликах-лозунгах, а в самій суті поезії, в основі якої повинні бути громадські мотиви. І якщо говорити про поезію Миколи Рибалка, то, нам здається, що вся його лірика – це авторське підтвердження єдності девіза М.О.Некрасова про поета і громадянина.

Без сумніву, можна сказати, що поет Микола Рибалко – вірний син своєї держави, який вболіває за її історію, за кожного її громадянина, за майбутнє своєї країни. Ці переживання звучать чи не у кожному його вірші. «Я в дороге, я в пути, - //Всю планету надо обойти» – у цих та подібних їм рядках він весь – наш земляк, поет-громадянин Микола Рибалко.

Критики по праву відносять поезію Миколи Рибалка до «другого покоління» письменників, які звернулися до теми Другої світової війни. «Перше покоління» – це безпосередні учасники війни, хто саме в роки боротьби з фашизмом писав про ту страшну битву: Олександр Твардовський, Костянтин Симонов, Сергій Наровчатов, Михайло Луконін, Михайло Дудін, Олексій Сурков.

Молодше покоління, пройшовши важкими воєнними дорогами, звернулось до поезії вже після перемоги: Олексій Межиров, Юлія Друніна, Микола Старшинов, земляки-донбасівці Віктор Шутов, Володимир Труханов та інші. Серед них – і Микола Рибалко. Це покоління зустріло війну одразу після випускного вечора – «Меня безусого война до срока призвала в

солдаты»; учорашні школярі пройшли школу мужності у боях з ворогом. Недарма у них мотиви перегукуються. Порівняймо: «И я, двадцатилетний, //Под пулями стою» (О.Межиров); «И вот в свои семнадцать лет //Я встал в солдатский строй» (М.Старшинов); «Уходил я на фронт с друзьями, //За спиной – девятнадцать лет» (М.Рибалко). Поети другого покоління розглядають моральні аспекти перемоги, увічнюють подвиг свого покоління, піднімають проблеми пам'яті і збереження миру... І серед цих голосів залунав голос представника Донеччини – Миколи Рибалка, поета-інваліда, громадянина своєї країни. Для колишнього бойового капітана поетична творчість стала основною і любимою професією, нелегкою і відповідальною, для якої він брав матеріал, завдячуючи «головним образом своїй пам'яті, яка зберігала побачене у дитинстві і юності» [50, с.248].

Треба відмітити, що у хорі цих голосів, що мають спільну тему, тему війни, у Миколи Рибалка є свої особливості, «нові аспекти поетичних відкриттів», у нього «став більш прискіпливим погляд на хід подій, на людину, трударя війни» [74, с.90]. Біографія поета пишеться у нерозривності з біографією країни, він причетний до її основних подій, він – безпосередній учасник всього, що діється на планеті. Образ «краснозвездного солдата», головного трударя війни, який прикрив планету «в сорок первом», народився і живе у його віршах. Образ-символ захисника, який при першому заклику Батьківщини стає на її захист, готовий на саму більшу пожертву – віддати життя за мир і спокій для майбутніх поколінь («Я уже цветов не вижу //Чтобы их всегда видала ты»); подвиг воїнів-захисників повинен жити в пам'яті людській – тут чи не найбільш яскраво проявляється громадянський пафос поезії Миколи Рибалка. І ця причетність його ліричного героя до всього, що діється у країні, продовжується й після перемоги, коли солдат повертається до мирного життя. Його покоління, ровесники-фронтвики, завжди зі своєю країною: їхні знання, досвід, здоров'я і сили так потрібні людям. Вони взяли на себе відповідальність працювати за себе і за того

товариша, який не повернувся з війни: «Я – и Первый теперь и Второй». Тому «Мы уходим и в зной, и в метель; //Людам нужен и хлеб, и вода. //Время нас окликает всегда...». Ліричний герой Миколи Рибалка, як і сам поет, можуть сказати з гордістю: «Я жил в такие времена...». Саме в цьому ми бачимо витоки громадянськості поезії Миколи Рибалка, безпосередньої причетності письменника до історії.

Активна життєва позиція поета характерна і його ліричному герою. Вони обоє гостро сприймають чужу біль, готові завжди прийти на допомогу ближньому. Так, наприклад, рибалківський ліричний герой, дізнавшись про те, що «соседи получили похоронку: //Убит Валерка с нашего двора», чітко відчуває свою громадянську позицію – причетність до трагедії сусідської сім'ї як відповідальність, як свою особисту біль до загальнолюдської справи попередження таких трагедій у мирний час: «И в этот день я ощутил острее //Как много у меня ещё врагов».

Поезія Миколи Рибалка – це частина морального ідеала, що його несли і несуть сьогодні у широкі маси письменники різних народів і різних поколінь. Художній досвід автора, його поетична майстерність включають нашого сучасника у загальний ритм широкого історичного розвитку, де немає непотрібних деталей, а існують історичні глибини, осмислення яких дає кожній конкретній людині можливість відчути себе історично значимим і, відповідно, історично активним. А що це, як не процес громадянського зростання, включення кожного з нас у бурхливе суспільне життя, виховання активної життєвої позиції. Усьому цьому активно сприяє творчість поета-фронтовика Миколи Рибалка. Його поезія і сьогодні знаходиться на службі народу.

* * *

Творчість Миколи Рибалки тематично різноманітна. Все хвилювало громадянина-фронтовика в цьому житті: пам'ять повертала у шкільні довоєнні роки, цікавими йому були історія і сучасність донецького краю,

рідного міста Краматорська; радів зустрічі з вірними друзями; ображався, коли відчував чиюсь зраду, слабкість духу, нечесність та інші людські недоліки; оспівав тему кохання, схиляв голову перед жіночою вірністю, є чудові пейзажні замальовки... І все ж головною темою його творчості стала тема війни, тема пам'яті загиблих і щирої подяки живим ветеранам страшної битви з фашизмом. Критики справедливо відмічали, що саме «суровое солдатское счастье нашло в Николае Рыбалко своего певца» [7, с.10].

Тема війни у поезії Миколи Рибалка. Ниточка спомину Миколи Рибалка веде читача від перших випробувань молодого бійця на фронті, від пропахлих потом солдатських гімнастерок і нашвидкуруч засипаних свіжих могил полеглих в бою товаришів до післявоєнних пам'ятників і червоних квітів на могилах, що їх кладуть з пошаною нащадки загиблих.

Зі сторінок його книжок постає яскравий образ захисника Вітчизни. З великою задушевністю і поетичною майстерністю Микола Рибалко показує, через які труднощі довелося пройти його ліричному героєві:

Брел я через огненные реки,

Шёл сквозь вьюгу и лежал в пыли.

Оттого и дорога навеки

Даже горсть моей большой земли.

Читач зримо уявляє бліндажі, землянки, розбиті шляхи, пагорби, бачить «фонтан ракет», що як «выстрел темное небо прожёт», чує «треск прибрежного льда». Перед нашим поглядом проходять картини атак, рукопашних сутичок, переправ через швидкі ріки... Фронт для автора – вищий критерій усіх людських відносин. Фронтowa дружба – дорожка за будь-які цінності, а захищати командира, друзів, батьківщину – святий обов'язок кожного громадянина. Такі високі ціннісні планки автор ставить перед своїм ліричним героєм, таким, як нам відомо, був у житті й сам автор. І тому, коли треба знову стати в строй, його герой готовий до нових випробувань:

*О, если б расступилась тьма
Весенним днем или осенним...
Нет, не сошел бы я с ума
От радостного потрясения.
Надел бы китель я опять,
Родную навестил бы роту
И мог бы сверстникам сказать:
«Ну вот и я вернулся с фронта».*

З душевною теплотою розповідає автор про своїх товаришів, які ділили з ним радість перемог і болі втрат на фронті. Вони сильні й красиві своїми вчинками, високими помислами. Поет іноді навіть не змінює їхніх прізвищ. Сам він відмічав: «Свої книги намагаюся наповнювати конкретними, а не видуманими людьми» [15, с.4]. У віршах «У обелиска», «Баллада о возвращении» він звертається до долі свого шкільного товариша Героя Радянського Союзу Євгена Лисенка, а вірш «Руки» присвятив своєму командирові, двічі Герою Радянського Союзу, генералу В.С.Петрову, який, втративши руки на війні, зумів залишитися у бойовому строю. Саме на цих творах хотілося б зупинитися більш детальноше.

Хлопці передвоєнної пори були романтиками. З дитинства вони пам'ятали розповіді батьків про чапаєвських бійців, і у юнацьких мріях неслися на конях, в тачанках з кулеметами на ворога. Вони тікали на Амур будувати нове місто. Вони отримували значки ГПО (готовий до праці і оборони), мріяли бути ворошиловськими стрілками, а деякі ними й ставали. То був поки що тихий час передвоєнного лихоліття, обманливий і короткий, як перед бурею. Але те покоління готовило себе до серйозних випробувань, начебто відчуваючи небезпеку, що насувалася. Таким мрійником був Женька Лисенко, відчайдушний хлопець з 10-ого «А» класу першої краматорської школи, де навчався Микола Рибалко, двома роками молодший. Була мрія у старшого товариша – військове училище. Женька і в школу ходив у галіфе і

гімнастерці. Займався спортом, обливався холодною водою, навіть у великий холод ходив розхристаним. Був захисником слабих і грозою хуліганів. З жадністю слідкував за подіями у палаючому Мадриді, і мріяв стати на захист тих, хто оборонявся. «Листал газетные страницы, //Сжимал твердеющий кулак, //И, засыпая, был мадридцем, //Спешил под их горячий флаг» – так напише пізніше про свого земляка Микола Рибалко.

Мрія збулася – хлопець закінчив Харківське бронетанкове училище. На фінській війні екіпаж танку під його командуванням зробить героїчної сміливості глибокий рейд у тил противника, наводячи страх і паніку на ворога. У Кремлі йому вручать орден Леніна – першому із краматорчан за бойові заслуги. Все місто зустрічало героя. І серед багатолюдного гурту – Микола Рибалко з «гори». З гордістю і заздрістю дивився молодший товариш на земляка: «запізнівся» народитися на два роки.

Розпочалася війна, на фронт пішов і Микола Рибалко. Десь в інших краях воював Женька Лисенко. Їхні фронтові дороги не пересікалися. У 1941 році Михайло Іванович Калінін вручив Євгену Лисенку в Кремлі другий орден Леніна. У 44-ому під Будапештом Євгена Лисенка було смертельно поранено. Помер він на руках командира корпусу генерала Сергєєва. Його останніми словами були: «Як хочеться жити...». І було йому, підполковнику, в ту пору всього двадцять чотири роки. Мав два ордени Леніна, два Червоного Прапора, Героя йому присвоїли посмертно. Могила земляка знаходиться у зеленому сквері неподалік від школи – «Теперь с пожизненной пропиской //Он в городе родном живет». Ім'я Героя свого часу було занесене у список колективу Старокраматорського машинобудівного заводу – «И теперь в погонах фронтовых //Ты пришел в рабочую бригаду. //И опять живой среди живых». Про цю святу пам'ять, збережену земляками, мова йде у вірші Миколи Рибалка «Баллада о возвращении».

І ще одним «живим» прототипом його творів став генерал В.С.Петров, під командуванням якого служив Микола Рибалко, і з якого брав приклад

переборювати життєві труднощі, коли війна відібрала у нього зір. А Василь Степанович Петров продовжував служити Вітчизні, залившись без обох рук. Про цю трагедію, що принесла людині війна, і разом з тим про мужність воїна-фронтовика, Микола Рибалко розповідає у вірші «Руки».

Головним героєм минулої війни у Миколи Рибалка – солдат. Це він пройшов пів-Європи, «Под свист метелей ходил в штыки», всю тяжкість війни звалив на свої плечі. У Рибалка і у назвах віршів переважає це слово – солдат: «Здесь пал солдат», «Неизвестный солдат», «Скажи, солдат, какой ты роты...», «Живет солдат», «Я скажу солдату...». І навіть якщо у поета «генералы пишут мемуары», то у їхніх спогадах перш за все «оживают подвиги солдат». І себе поет називає солдатом, який увічне безсмертя захисників Вітчизни у поетичних рядках: «И, как солдат, от имени живых //Я утверждаю вечное бессмертье //Несмолкнувших ровесников моих».

Поетові-фронтовикові Миколі Рибалку не дають спокою воєнні будні, і в його пам'яті назавжди залишилися «окопные друзья мои – солдаты». І не покидає ветерана душевний спокій: «В строки просятся солдаты, //В стихи стучатся, как в окно». І знову береться фронтовик за перо, і з'являються поетичні рядки, де чи не в кожному рядку це дороге слово – «солдати»:

Ночные атаки. Курган. Переправа.

Содатская слава, солдатская слава.

.....

Солдатская слава крушила врага.

Солдат на горячий упал пулемёт,

Солдатская слава шагнула вперёд.

.....

Солдатская слава повергла рейхстаг.

Солдат молодой стережёт на заставе

Солдатскую славу, солдатскую славу.

Це неповний вірш із розділу «Солдатская слава», який відкриває одну із

ранніх збірок М.Рибалка «Глазами сердца» (1958). Цій добрій традиції – оспівати солдата, віддати йому данину пам'яті – Микола Рибалко залишився вірним на все життя. Поет має на це моральне право, адже «Я был в бою, //Я был солдатом».

Мабуть, недарма у роки війни за солдатську сміливість і виносливість, вірність воїнській клятві встановлено почесну відзнаку – орден Слави. Отримати його – це була висока честь для бійця.

А у мирний час вдячні нащадки ідуть до пам'ятників відомим і невідомим солдатам, до братських могил. Разом з молоддю несуть скромні квіти до могил полеглим і ветерани війни:

*Приношу солдату сердце и цветы я.
Помолчу немного у высокой глыбы
И скажу солдату щедрое «Спасибо!»
За такое солнце, за такое небо.*

Іноді може здатися, що поет доволі часто згадує війну, постійно зосереджується на фронтовій темі. Він знає про це і неодноразово повторює: «Опять пишу я о войне». Це йому потрібно для живої, конкретної розмови, щоб довести непотрібність того людиноубивства, що побачив він, учасник страшної битви. Він, поет-фронтвик, не боїться повторів: «Речь о таком идёт, что мне не страшно повториться».

Поет-фронтвик взяв на себе зобов'язання – захищати честь і пам'ять ветеранів минулої війни. Він добровільно звалив на себе, здавалося б, непосильну ношу: від імені країни, яка найбільш потерпіла від фашистських загарбників, нести миротворчу місію, захистити людство від нових воєн, увічнити у слові подвиг свого покоління.

*Я всегда в дороге, я в пути,
Всю планету надо обойти.
Мне успеть бы только – я связной
Между этим миром и войной.*

Велична правдива повість Миколи Рибалка про страшну війну, написана сотнями віршів, змушує читача здригнутися від того небаченого горя, що його перенесло старше покоління. Після кожної поетичної замальовки колишнього фронтовика приходиш до висновку: нехай більше ніколи не повториться це лихо, нехай завжди буде мир на Землі. А в ряді віршів Микола Рибалко гаряче про це заявляє у весь голос:

*Друзья, с какими зоркими глазами
На страже мира мы стоятъ должны!
Я вижу вражью вылазку люблю,
Войне сурово заявляю: «Нет!»
Я подписал «Воззвание» вслепую
С простой припискою: «Да будет свет!»*

Він, фронтовик, інвалід війни, мав повне право сказати суворе «Ні!» війні. Вірно про це сказав його земляк Леонід Горовой: «Он требовать обязан все эти войны погасить – ведь он войной наказан».

Прошли роки, й описуючи мирне життя, Микола Рибалко, який ніколи не забуде воєнного лихоліття, розглядає післявоєнні події через призму тих грозових років. Микола Гончаров відмічав, що поезію нашого земляка «отличает воинская подтянутость и внутренняя дисциплина. В стихах поэта-воина слышны отзвуки и ритмы маршевых походных песен, а образы и сравнения в неё пришли из военного похода». Справді, недаремно у своїх порівняннях поет використовує військову термінологію: довгоочікувана весна наступає «на широких фронтах»; поетові здається, що перший пухнастий сніг, який падає на землю, «ранку каждую бинтует»; «ромашки в лугах – как медали»; перший пролісок, що виліз з-під снігу, «на разведчика похож»; а тополя у нього незабаром «снимет пожелтевшие погоны и до весны уволится в запас». Завдячуючи поетичним співставленням, ми чітко бачимо «чубатых клёнов целый взвод», небо, де «как на вечернюю поверку, собрались звёзды в вышине». У творах М.Рибалка у мирному потріскуванні

соснового кріплення шахти чується гвинтовий постріл, невеличкі дерева на полянці нагадують йому солдат, які під кулями перебігають небезпечну місцину, а ті добровольці, які приїхали на шахти Донбасу – підкріпленням на фронті, що прибуло «для стремительных атак».

Ці художні відкриття, на нашу думку, відбулися тому, що поет дивиться на світ «глазами сердца», пропускає через свою душу. Саме завдячуючи цьому Микола Рибалко і знаходить короткий шлях до читацьких сердець. Його поезія нікого не залишає байдужим.

Сергій Борзенко, письменник, Герой Радянського Союзу, який проживав у Краматорську в 30-і роки, згодом напише про творчість М.Рибалка такі рядки: «Литые строки меня взяли за сердце, взволновали своей неподкупной искренностью. В них было столько света, солнца, весны. Не зная о нелегкой доле Н.Рыбалко, решил бы, что это самый «видящий» человек на земле... Он видел всё: улицы, людей, прошлое, настоящее, будущее. Видел не глазами – сердцем» [1, с.318-319].

Пояснюючи неабиякий успіх творчих доробок поета-фронтовика, Микола Гончаров писав: «Кто останется спокойным, читая стихотворение «Цветы» или такие, к примеру, слова поэта: «Разве может жить отец в покое, //Если снится девочке война?!». Это крик души, обожженной войной, души впечатлительной и отзывчивой. Здесь братски соединились правда, краткость, простота и выразительность. А это уже большая и крылатая поэзия» [65, с.9].

* * *

Нелегко було ветеранові повертатися пам'яттю у далекі фронтові будні: знову будуть безсонні ночі, хвилювання, перед очима – бойові сцени й обличчя бойових товаришів. Поет кроками міряв кімнату чи йшов по знайомій вулиці, а в голові з'являлися римовані рядки, тоді він сідав за письмовий стіл і, користуючись спеціальним трафаретом, виводив на папері речення за реченням. Це була нелегка праця, але, за свідченням самого поета,

«сердечных капель и бумаги //У ночи мне не занимать». Не так легко було знайти потрібне слово, свіжу риму. Намагався так розкрити згадану сцену чи образ, щоб вони запам'яталися читачеві, змогли їх схвилювати. Кожен вірш проходив через душу і давався неймовірними зусиллями. Сам автор зізнавався, що «воистину безбожно //До рассвета маюсь над строкой». А у вірші «Слово» писав:

Раз, два, три – считаю километры

И сбиваюсь, словно ученик.

Спит полмира. Я же слова ради

На покой и сон махнул рукой.

.....

Меркнут звёзды на моём пути.

Я – старатель: я ищу не слитки –

Золотое слово бы найти.

Не обмежувався поет військовою тематикою, хоча вона була для нього найбільш близькою. Він памятав розмову з читачами, частину якої передав у вірші «Зрелость»:

Читаем, по радио слышим.

Неплохо. Но всё о войне.

Теперь и о хлебе напишешь,

О яблоках в нашем саду.

Микола Рибалко починає частіше звертатися до інших тем. Його турбує все, що поруч нього: «С хорошим человеком встречусь - //Мне от стихов покоя нет»; «Пчелу услышу работягу - //Рифмую сладостно опять».

Поважав людину будь-якої спеціальності, цінував результати її праці. Тому й присвятив людині праці чимало своїх віршів. Через усе своє життя проніс поет і любов до творчої спадщини вірного сина України Тараса Григоровича Шевченка.

Образ Тараса Шевченка. Важливе місце в житті і творчості Миколи Рибалка займав великий поет України Тарас Шевченко. Треба сказати, що поезія Кобзаря поряд з творчістю Олександра Пушкіна, Сергія Єсеніна, Володимира Маяковського ще зі шкільних років була для поета з Краматорська любимою. У години воєнного затишшя, у хвилини похідного привалу саме Микола Рибалко, колишній студент-філолог, якому війна не дала можливості завершити навчання, читав товаришам вірші

*О чернобровой Украине,
Да седоусом Кобзаре,
О сиротине-Украине
И тяжело стонущем Днепре.*

З цікавістю слухали бійці і есенінські рядки про «страну березового ситца», про матір, що дуже засумувала за рідним сином. А набатні рядки Маяковського кликали воїнів до розплати з фашистськими катами, що принесли стільки лиха рідній землі.

У зруйнованому і майже зовсім спаленому містечку хтось із бійців знайшов пропахлий чадом, але чудом уцілілий томик «Кобзаря». Радист батареї Олексій Макорта поклав його у свій солдатський речовий мішок. І відтоді полум'яні гнівні вірші великого Кобзаря крокували разом з бійцями батареї, якою командував уродженець донецького краю офіцер Микола Рибалко. При першій же можливості молодий радист діставав з речового мішка шевченкову книгу і вголос читав його безсмертні рядки.

*Але солдатський перепочинок короткий, і ось уже
Пришел приказ готовится к атаке,
И мы не прочитали эпиграф
Шевченковской поэмы «Гайдамаки».
И хлынула на головы врагов
Орудий наших огненная кара –
За смерть друзей, за поседевших вдов,*

*За дом, объятый пламенем пожара.
И в страхе враг, залегший у дорог,
Вставал и шел с поднятыми руками...
Так вот он, новый, славный эпилог,
Что в этой битве был написан нами!*

Бійці крокували дорогами рідної України, звільняючи від ворога міста і села. А попереду був Дніпро – священна ріка, на крутому схилі якої могила великого Кобзаря. Гвардійці 248 артполку, де служив Микола Рибалко, люди різних національностей, знали про це.

*Мы шли, спешили мы в шинелях
Туда, где ждал, где звал Тарас,
Зарытый прадедами в землю,
Живой для правнуков – для нас.*

Живими були для бійців шевченківські заклики до боротьби проти ворога-супостата. Чим ближче Дніпро, тим лютішим ставав опір ворога, але тим стрімкішою ставала переможна хода бійців-визволителів. Ось засинів, заплюскотів у далині священний Славутич. Осінні верби на його схилах здавались сивими косами матерів, дружин, коханих, що перенесли стільки горя від фашистської напасті. Про ці події Микола Рибалко напише:

*Мы шли... Волной вскипала ярость,
Седели косы гордых ив.
«Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів».*

Битва за Дніпро забрала чимало життів. Частина Миколи Рибалка знаходилася чи не в найбільш гарячій точці цієї битви – на Букринському плацдармі. Сотні бойових друзів назавжди залишилися на крутих схилах, і тепер «їм видно, і їм чути, як реве ревучий».

*К родной земле припала рота
На том днепровском берегу.*

*Но вот уже поднялся кто-то,
Швырнул гранату на бегу.
И рухнул сам на землю сразу...*

Серед полеглих у битві за Дніпро був радист Олексій Макорта. Разом з іншими воїнами-героями його поховали на правому березі Дніпра. А безцінний «Кобзар», з яким він не розлучався до самої смерті, взяв хтось з бійців. І пішов з воїнами далі, через «степи широкії і Україну милу», надихаючи палким шевченківковим словом визволителів рідної землі. І як знати, може цей бувалий томик «Кобзаря», який дійшов до стін поваленого рейхстагу, зберігається десь у музеї поруч з переможною зброєю і обпаленим війною прапором.

У травні 1945 року нарешті прийшла довгоочікувана й така дорога перемога. Але, як відомо, її салюти Миколі Рибалку не судилося побачити – на Одерському плацдармі його було поранено, і війна назавжди заступила для нього сонце. Думи-роздуми про подальше життя не покидали капітана у відставці – як жити далі? Згадався нелегкий тернистий шлях Тараса Шевченка від кріпака до геніального поета – це був своєрідний подвиг, здійснений наперекір злим силам.

*Думи мої думи,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?...*

Шевченкова поезія у важкі хвилини допомагала багатьом людям знайти життєву рівновагу, віру у краще. Допомогла вона і інвалідові війни Миколі Рибалку. Про це він сам сказав так: «...спасибі тобі, великий Кобзар, за мудрість і мужність, за науку перемагати слабкість у хвилини відчаю!» [40].

Наш земляк у своїх поетичних рядках неодноразово звертався до образу Кобзаря – для нього він невичерпне джерело наснаги:

И не умрет Тараса имя...

*В тот час, когда встает заря,
Звучит в эфире позывными
Живая песня Кобзаря.
Они зовут, они нас будят
Бессмертным голосом певца.
На них настраивают люди
Свои сердца.*

Нагадаємо, що ім'я поета-фронтовика Миколи Рибалка навічно пов'язане з іменем безсмертного Кобзаря: у 1985 році в області літератури йому присуджено Державну премію України імені Т.Г.Шевченка.

Образ матері у поезії М.Рибалка. У фронтового поета Миколи Рибалка образ матері – це, частіше всього, образ жінки, що чекає з фронту свого сина, хвилюється за його долю. Багато матерів так і не дочекалися синів – «С тех пор не раз ты сонные рассветы //Встречала у бессонного окна» («Мать»). А ноги самі несуть стареньке тіло до пам'ятника солдату, що піднявся у граніті:

*Каждый день приходит мать к нему
К радости и к горю своему.
И молчит, и слушает солдат,
И в руках сжимает автомат.
Каждый раз к нему приходит мать
Рассказать, как трудно сына ждать.
А бойцы, что не пришли с войны,
К матерям приходят только в сны.
(«Старенькая мать ещё жива...»).*

У багатьох матерів не згасає надія на повернення дорогої їй людини: «Порой за дверью зашумит рябина - //И ты спешишь с надеждой на крыльцо». А поки що залишається дивитися на фотографію – адже «у каждой матери есть фото сына».

А сам поет-фронтовик відчуває жалість до цих стареньких жінок, і готовий «Вас обнять за худенькие плечи», але, все рівно, «сыновей я вам не замену».

Поет нагадує читачеві, що всі ми, «будь ты маршал или академик, //Ты не богом – женщиной рождён». І знаходить такі епітети: весела і сумна, велика і проста, «добра, права, щедра», вона – безсмертний початок всього, «начало всех начал». А тому ми завжди у боргу перед матір'ю: «Пусть угасли её слова, //Пусть над холмиком кружит листва - //Мать – жива! Мать всегда жива».

Це вона, мати, постійно у турботах, не знає спокою: «Ты на кухне допоздна хлопчешь, //Нас в постели уложив давно»; «...в слезах просидит до утра //Из-за нас, из-за глупых нас». І завжди чекає хоча б з десяток слів, але «Ни привета, ни звонка от сына, //Ни письма, хотя бы десять строк».

Нагадаємо, що про матір мова йде у віршах «Мать», «Матери», «Старенькая мать ещё жива...», «День рождения», «У каждой матери есть фото сына», «Телеграммы», «Матерям», «Я шел с войны», «Бабушка», «Уходит мама...».

Поезія про край донецький. Почуття малої батьківщини завжди супроводжувало Миколу Рибалка. Звідси, з невеликих сіл Орехово-Василівка, Миньківка, з міста Краматорська для нього починалася велика Батьківщина: «Крылечко. Куст смородины. //Весёлый луч в окне - //Так начиналась Родина //Огромная во мне». Поетична думка про те, що «только земля родная вес человеку даёт» приводить автора до першовитоків, до батьківського порогу, звідки почався його шлях у великий світ.

У донецькому краї поет народився, сюди повернувся після довгих років війни. У донецькій землі знайшов свій останній спочинок. Розмовляючи з читачем, поет нагадує: де б ми не були, а «душу не согреть в чужом тепле...», «нас всегда влечет к родной земле» («Стихи о родной земле»).

Особливо тепле освідчення в любові до шахтарської землі знаходимо у

його вірші «Край донецкий»:

Край донецкий смуглолицый

С золотиною глаза.

Нелегко в тебя влюбиться –

Разлюбить тебя нельзя.

А коли незнайомі люди дізнавалися, що поет родом з Донбасу, то були впевнені, що він шахтар. Але на донецькій землі не всі працюють у шахтах, хоча ця професія і є однією з основних. Але тоді, під час розмови, поет «жалел, что не был горняком» («В пути»).

А як зрадів боєць, коли дізнався, що звільнено його рідні донецькі землі: «Железным эхом облетало нас: //Освобождён, освобождён Донбасс!». Хоча в той час і знаходився він «Не на Донце – на огненном Днепре», «Гремел в Москве салют, салют не мне, //Но для меня он дорог был вдвойне» («Звезда»).

Часто ліричні герої Миколи Рибалка проживають саме в донецькому краю – це його земляки. Це тут, в одному із шахтарських міст у родильному будинку «В эту ночь Аленка родилась», тому «По-горняцки щедро и знакомо //Звездочка над шахтою зажглась». Бачимо й інші орієнтири Донбасу: «Вдоль посадки полотно из стали, //И ночное ожерелье ГЭС» («Аленка»), часто згадує поет ріку Дінець. Свого земляка автор зустрів на німецькій землі, на Маркштрасі – це був «ефрейтор родом из Донбасса».

А у вірші «Наступление» передає особливості післявоєнної пори: «Отряды новых добровольцев //Спешат с путёвками в Донбасс. //Их ждут шахтёрские селенья...» – треба було відбудовувати шахти, будувати нові.

Оспівав поет у віршах і своє рідне місто Краматорськ: «На улице Мира», «Я живу на проспекте Ленина», «У нас на Дворцовой» та інші. Вірш «Мой город» побудований на діалозі – автор веде розмову з людьми, які не бували у Краматорську, але чули про нього багато хорошого: там роблять екскаватори, «умные станки», там проживають талановиті та щедрі душею

трударі, які в метал вкладають «звонкие сердца», «стоят они на линии огня». Поряд з ними трудиться і поет, він ділить з ними «трудности и славу //В кипенье цеха, у Донца реки...», і тому має повне моральне право «об этих людях написать стихи».

Вірші про лікарів. Поруч з бійцями, що були на передових позиціях, знаходилися санітари, у переважній більшості ««хрупкие военные медсёстры», «с тонкими косичками солдаты». Так ніжно називає їх поет у вірші «Военные медсёстры». Ці невтомні трудівниці надавали першу допомогу раненим незалежно від звань: «Не скрывая должности и чина, //Мы просили помощи у вас».

І у мирному житті без лікаря ніяк не обійтися. Поетові-ветерану війни, що мав три поранення, а у післявоєнні роки турбували ще й інші хвороби, ця професія була особливо близькою, а лікарська допомога – вкрай потрібною. Людям цієї професії доводиться у будь-яку погоду поспішати до хворого, коли «за окнами ночь. //Уйти бы, уснуть, снять усталость с плеча...», але у матері біда – «в бреду её дочь». І знову лікар поспішає на допомогу. А ще потребує допомоги стара людина із хворим серцем, а інший хворий чекає термінової операції... У вірші «Случилось несчастье...» автор ставить ряд важливих запитань, що стосуються людей саме цієї професії: якими ви будете – руки, слово і серце лікаря. І у кінці дає чітку відповідь, на наш погляд, правильну і конкретну:

В палатной тиши и в тревоге ночей

Познал я и слово, и руки врачей.

Познал... И вот моё слово о чём:

Ты будь Человеком – и будешь врачом.

І все-таки, не зважаючи на труднощі цієї професії, автор твердо заявляє: «Да, это всё-таки чудесно - //Быть чародеем, бать врачом». Думається, що корисним було б прочитати ці віршовані рядки лікарям, а особливо тим юнакам та дівчатам, хто обирає нелегку професію медичного працівника.

Про руки трудові. Поет-фронтовик добре знав ціну трудовим рукам. Виходець із села, Микола Рибалко бачив, якою нелегкою працею діставався бабусі й дідусеві, його батькам кусень хліба. Та й сам поет проливав пот і кров на фронті, у поті чола трудився за письмовим столом після війни: «Устали ноги от дороги. //Устало сердце от тревоги. //Устала от пера рука - //К строке строка, к строке строка...». Тому з такою теплотою розповідає поет про людей праці у своїх віршах.

Руки трударів різних професій оспівані Миколою Рибалком у багатьох поетичних творах, а особливо у такому, як «*Руки*», що став гімном трудовій людині. Це «Руки, рубившие уголь, //Руки, родившие сталь», «Руки, добывшие в поле //Чистый янтарь зерна, //Чьей мускулистой воле //В штормы сдаётся волна», «Руки, вырастившие в классах //Тысячи умных рук». Все це – «руки, влюбленные в труд».

«На вышке дозорный пожарник» уважно слідкує, чи немає де пожежі, і готовий черговій бригаді пожежників дати команду на виїзд («*Ночью*»).

Умілий електрозварник «два стальных холодных тела //Сроднил одним холодным швом» («*Электросварщик*»).

Молодий машиніст хвилюється: сьогодні йому вперше вести состави у далеку дорогу («*В путь*»).

Цеглина до цеглини, і через деякий час видніється новий будинок, а незабаром з'явилася ще одна вулиця - це робота будівельників. Чітко видно результати їхньої праці: «Ещё вчера ты возводил здесь стены, //А нынче в окнах зацвели цветы» («*Каменищику*»).

Електрик протягує «в зной и в злую непогоду //Живительные нити проводов», «Держась железными когтями, //Стучишь с упорством дятла по столбу». Результат його роботи – «ясными огнями //Наполнишь ты просторную избу». («*Электрик*»).

Є й розповідь про трактористів – батька та сина. Спочатку хлопець носив батькові у поле обід, а через декілька років «...мать уже в поле

приносить //Для двух трактористов обед». («Трактористы»).

Неспокійною є робота журналіста. Йому треба скрізь поспіти, «чтоб добыть хотя бы двадцать строк». Ось він на попутній полуторці добирається до героя своєї статті, поспішає до робітників у цех, «с каменщиком всходишь на леса», «Ты разишь рвачей и бюрократов //Остриём правдивого пера». Коротку розповідь про нележку працю газетаря поет завершує такими словами:

*Над блокнотом не сомкнешь ресницы,
Сам своей завидуя судьбе:
О других ты написал страницы,
И нигде ни строчки о себе. («Другу-газетчику»).*

Тепло сказав поет про трударів села, оспівав їхні руки, «пахнущие хлебом, //Пшеничным хлебом, круглым, как земля». («Хлеб»). Ця ж тема продовжується у вірші «Мы знаем цену хлебу...».

Звичайно, є в поета-донбасівця і вірші про нележку працю шахтаря. Ось, наприклад, такі рядки:

*Стальные зубы врубовой машины
В упрямый пласт взгрызаются во мгле.
Здесь гнёт шахтёр натруженную спину,
Чтоб в полный рост мы встали на земле. («В забое»).*

Не так просто дається зірка Героя космонавтові. Політ у незвідане таїть чималу небезпеку, так як представникам цієї рідкісної професії доводиться першими прокладати шлях до зірок. А нерідко ці першопрохідці гинуть – так трапилося і з Юрієм Гагаріним, і «в печали //Мы урну горькую несли».

З повагою відноситься поет до людей різних професій. Ось біля горна стоїть сталевар: «Плеснул металл, и темень ночи //Прорвал рокочущий поток» («У горна»). А в іншому вірші: «...вдруг лавиной жаркой //Хлынул в ковш расплавленный металл» («Плавка»). Про «мартена яростный огонь» мова йде й у вірші «Смена».

Заглянемо у творчу майстерню поета, який не мав зору, але відчував трудовий пульс людини, яка працює поруч. Для цього треба було бути на місці події, в даному випадку, біля сталевара. І сам Микола Олександрович підтверджував: «Каждый день иду я в цех с рассветом и тружусь у мирного огня...». Цікаві роздуми з приводу того, як створювалися вірші саме про сталеварів, наводить у критичній літературі Олександр Роготченко.

«...Идет доводка стали. Именно в эти минуты решается судьба плавки. Расплавленный металл бурлит, рокочет, дрожит и яростно бьется в громадной печи. Как будто среди обнаженных отливом камней пенится золотое море. На лице сталевара отсветы расплавленной стали. Сталевар Василий Петрович Федоров сам кажется в этих отсветах отлитым из металла. Он сдвинул брови, щеки ввалились, но глаза под темными очками радостно сверкают.

Шумно, но ровно гудят факелы. Глухо взбулькивает, пенится сталь. Известно, что сварить хорошую плавку — полдела. Ее еще надо умело разлить. А для этого нужны особые чутье и умение, которые приобретаются не сразу.

Сталевар смотрит сквозь синие стекла на будущий сверкающий металл.

Внезапно Рыбалко схватил сталевара за руку, весь подался вперед. Он услышал песню расплавленного металла.

— Играет, — прошептал поэт, стиснув руку сталевару. — Играет...

Сталевар почувствовал, что горячие влажные пальцы поэта начинают дрожать.

— Вот... опять... опять... Слышишь? Николая Рыбалко захватил процесс плавки металла. Конечно же, он напишет о том, что пережил за эти часы!

— Профессия-то наша знаешь какая? — говорил сталевар по дороге домой Николаю Рыбалко. — Прямо скажу тебе: самая лучшая. Я через нее, можно сказать, счастье свое нашел.

Натруженные руки сталевара стиснули руку поэта. У Рыбалко был очень хороший день. Он «заболел» своим новым произведением.

Тишина. Но вот лавиной жаркой
Хлынул в ковш расплавленный металл.
Прошумел он над аллеей парка,
Искры над поселком разметал.
Заалел в реке горячей кровью,
Сумраки встревожил на земле.
Закружился золотистым роем,
Засверкал огнями на стекле.
Только нам под этими огнями
Стало и спокойней и светлей:
Стережет бушующее пламя
Тишину поселков и аллей.

А через некоторое время он написал еще одно стихотворение о сталеварах. Он писал, как на закопченные бока мартена лег огненный загар плавки. А у седого сталевара, который стоит у мартена, сегодня особенная смена: он уходит на пенсию. И вот в эти часы перед ним проходит его длинная трудовая жизнь. Вспомнилось ему, как он пришел на завод зеленым юнцом, как трудно шел к мастерству, вспомнился тот день, когда золотом засверкал на его праздничном пиджаке орден. И вот — последняя плавка.

Брызнула сталь, как музыка, как шум взбунтовавшихся морских волн...

Старому сталевару стал на смену паренек — широкоплечий, подтянутый, лицо обветренное, брови взлет, глаза чёрные. Такой, каким был и сам мастер сорок лет назад» [66, с. 24]. Ось такою неймовірною працею народжувалися вірші Миколи Рибалка.

Вірші про школу, вчителя. Шкільні роки й образи вчителів були завжди перед очима Миколи Рибалка: «До глубоких седин вспоминаю //Я о первом сентябрьском дне». Тому у поета й з'явилося чимало віршів, які

складають цикл, присвячений школі та вчителям: «О первом сентябрьском дне», «Первый урок» та інші.

Память зберігає образ молодої вчительки, що вперше після закінчення інституту прийшла у клас:

*Она вошла – такая молодая,
Чуть-чуть ещё похожая на нас...
Смущенная и вовсе не седая,
Как утверждает старый «Школьный вальс».
...И как нам знать, что каждая минута
Казалась ей самой, как целый час...
И как нам знать, что после института
Она вошла впервые в этот класс.*

Ліричному героєві творів поета-фронтовика характерна повага до Вчителя, якому він вдячний за науку. Ось, наприклад, «учитель наш Фёдор Силыч - //Сколько мудрости и души...». Пам'ятними залишилися слова, сказані на випускному вечорі директором школи колишнім учням, а завтрашнім бійцям – саме з врученням атестатів співпав початок війни: «Не запятняйте школьный аттестат!». І випускники довоєнної пори не підвели своїх вчителів – вони з честю несли слово правди і добра, чому вчили їх у школі. Багато молодих людей не повернулося з фронту. А про чистоту атестата поет сказав: «А если он запятнан кровью //То это очень светлое пятно» («Аттестат»). У вірші «Учитель» М.Рибалко показує рідкісну сцену взаємовідносин поколінь – вчителів і учнів. Тут сивочолий учитель схиляє голову перед пам'ятником своєму учневі, який назавжди залишився для нього молодим:

*...перед ним застыл в граните
Солдат с мальчишечьим лицом.
И голову склонил учитель
Перед своим учеником.*

Вірші про кохання. Не огрубів, не очерствів душею на війні ветеран. На світі все-таки більше добра – так він сказав в одному зі своїх віршів. А щодо кохання, то воно було й залишилося у поета на все життя. Саме завдячуючи коханню робляться добрі справи: «От неё и песня зазвучала, //Родились и реки, и листва, //Заплескалась нива золотая...». І все ж це почуття важко пояснити – «чувствуют любовь лишь только двое». («О любви»).

На все життя залишається перше кохання, що приходило у юності. Прошли роки, а сивочолий чоловік ніяк не може забути «Девочку в коротеньком пальтишке //И в берете нежно-голубом».

Вірність – одна із беззмінних супутниць справжнього кохання. Чи не така риса характерна ліричній героїні, яка дочекалася свого коханого з фронту, не зважаючи на його інвалідність? Колишній боєць хвилювався – чи зустріне його кохана дівчина. «И когда взволнованная Нина //Протянула с гордостью букет, //Я не знаю, как там медицина, //Только я на миг увидел свет». Ці автобіографічні події (полтавчанка Ніна стала дружиною поета, сам він втратив зір на війні) хвилюють читача, а ще змушують схилити голову перед тим вірним коханням і рідкісною мужністю, які характерні цій жінці.

А ось вірна подруга, не зважаючи на мороз, чекає коханого, який запізнюється через засніжені дороги:

*Она ждала... озябшая до дрожи,
От самых ног до головы в снегу,
Была она на статую похожа...
А вас встречала женщина в пургу?*

Автор, який пережив це щасливе почуття – кохання – має право заявити:

*Нет, не шутят с ней и не играют –
Это всё бесчувственная ложь,
Что любовь есть первая, вторая,
Что, теряя, вновь её найдёшь.*

.....

*А любовь всегда высокой пробы,
Только твой единственный родник. («О любви»).*

Пейзажна лірика. Здавалося б, як може поет-фронтовик після сурової правди війни писати про квіти і трави, про спів солов'я і теплий подих весни... І все ж у Миколи Рибалка ми знаходимо чимало віршів про природу. Його душа відчувала те прекрасне, що оточує людину. Літературознавець Валерій Сиротенко досліджував рибалківське «багатство духовної особистості, донесене до читача на рівні пейзажних замальовок» [65, с.21]. Він стверджує, що провідним мотивом багатьох творів Рибалка із циклу пейзажної лірики «є розкриття психічного стану ліричного героя, суголосного, як правило, стану природи». Ми приєднуємося до думки літературознавця. Дійсно, автор разом з ліричним героєм радіє навколишній красі, усвідомлює її благодатний вплив на людську душу. Тому-то сніг для ліричного героя сприймається не лише довгоочікуваним подарунком природи, здатним зачарувати всіх своєю білизою і чистотою, а турботливим лікарем, що добре розуміється на прагненнях індивіда:

*Ему я подставляю плечи,
А надо – вот моя рука.
Как в белом врач, меня он лечит,
Ко мне спускаясь свысока. («Снег»).*

Від краси першого пухнастого снігу радість не тільки у дітей та дорослих – у поета навіть «ёлка хлопает в ладоши, //Не скрыв восторга своего».

А весна – це не тільки пора цвітіння квітів, співу птахів, а й період закоханості. Весною загострюються людські почуття: «И опять пришла пора влюбляться. /На свиданье первое спешить».

Ось перед нами картина появи перших підсніжників, які схожі на розвідників, адже інші квіти ще сплять. А цей уже у березні «взбежал на самый бугорок». «Солнцу он кивал головкой синей, //С ветерком шептался о

весне» - так з любов'ю оспівує поет цю весняну квітку.

Чудові картини природи стимулюють автора до творчості. Він милується задумливими айстрами й хвилюється: «...как мне их перенести в строку, //Чтоб для людей те астры не увяли».

Майстерно оспівує поет зиму («Снег», «Снежинки»), осінь («Осень», «А знаешь, осень...»), «Осенний лес»), весну («Весна»).

Сатира та гумор у віршованому циклі «...Да на солнышко». Прочитавши цей цикл віршів, ми бачимо, що автор не втратив почуття гумору, він чітко відрізняє добро від зла, хабарників та хапуг – від людей чесних і благородних, паразитів – від людей працьовитих... І навіть у свого колеги по перу відмітив недолік, так як у того «О времени - страницы, //А о себе тома».

І все ж у сатиричних творах Миколи Рибалка переважає тема побутова, де до добре знайомих нам життєвих ситуацій автор підходить з критичної точки зору. Так, людині, яка не оплачує проїзд у громадському транспорті, автор встановив діагноз – «заяча хвороба»:

Столько лет, катаясь «зайцем»,

Стал всего он опасаться,

И не раз подругу Лору

Принимал за контролёра.

А ось подружня пара, у якої «не дом, а книжный магазин», але ні чоловік, ні дружина не читають, зате «обложки книг – под цвет обоев». («Книгохранители»).

Інші двоє – молодята, які рідко провідують маму, але ось виникла необхідність у її терміновій допомозі, і син посилає телеграму: «Ждём. Соскучились, у нас //Сразу двойня родилась». («Срочная любовь»).

І знову перед нами сімейна пара: «Живя вдвоём, скандаля и ругаясь, //Друг друга называя дураком, //Жена и муж купили попугая – //И с той поры ругаются втроём». («Втроём»).

Знайомий Кузьмич працює «кладовщиком, //Был с механикой знаком.
//Так свои весы отладил, //Что на личной ездит «Ладе». («Точная механика»).

І таких строф у чотири рядки у Миколи Рибалка чимало. Де більше сатири, а де – м'який гумор, як ось у цих рядках:

«Нет, коньяк я пить не буду –

Не леченье, а обман.

Расширяет он сосуды,

Но сужает он карман. («Твёрдое решение»).

Образ автора у поезії М.Рибалка. У поетичних творах Миколи Рибалка чітко простежується образ автора. Можна сказати, що це людина з високими моральними принципами, з неспокійним серцем та відкритою душею, яка відгукується на всі радощі і болі. Часто доволі важко відділити образ ліричного героя від образу автора: вони багато в чому схожі – характером, поведінкою, неспокійною вдачею. Ліричний герой Миколи Рибалка готовий прийти на допомогу мандрівникові, який заблукав у снігових заметах; він готовий «быть тропой на снегу»; у спеку для трударя – «быть живым родником»; а якщо «разбойная стая нападёт на бойца - //В это утро желаю //Быть я каплей свинца». Таким, готовим на жертву заради товариша, був на фронті і сам автор, якого тричі було поранено, за мир на планеті він втратив зір. Це одночасно і автор, і його ліричний герой «Выстоял у Сталинграда, //Тонул в пылающей реке». І логічним здається те, що поет часто переходить на множину, тим самим поєднуючи себе з тими, кого він оспівує у своїх віршах:

Мы умирали и тонули,

В ромашки падали от пули,

Горели в танковой броне...

Взагалі, автобіографізм характерний для багатьох творів М.Рибалка. Все, викладене у віршах поета-земляка, пережите ним самим: чи це довоєнна юність, чи роки війни... Уміло зумів автор сконцентрувати масу своїх думок

і почуттів у таких малої форми шедеврах, як, наприклад, цитовані нами раніше “Цветы”, “Встреча”, «Год рождения 22-й», «Я жил в такие времена...» та багатьох інших.

Дійсно, ліричний герой Миколи Рибалка несе в собі риси біографії автора. Тому часто у віршах мова йде від першої особи: “Уходил я на фронт с друзьями...”, “Я осень чувствую тогда, когда дожди и холода...”. Але як в цих, так і в багатьох інших рядках проглядають риси, які характерні цілому поколінню. Більше того, образ ліричного героя має узагальнене звучання і часто переходить до такої форми звертання, як “ми”. У голосі поета читач чує голоси його сучасників:

*Да, мы себя на прочность испытали
И в перекрестном, и в прямом огне.
И наяву такое мы видали,
Что сыновьям не видеть и во сне. (“Испытание”).
Нам было двадцать.
Ровно столько
Сегодня нашим сыновьям.
Из сорок первого осколки
Поныне долетают к нам. (“Нам было двадцать”).*

І це “ми” важко відрізнити від “я”. Це висловлене “я” йде від імені цілого покоління, якому випала нелегка доля. Це він і тисячі таких же фронтовиків можуть сказати:

*В шинели, в маскировочном халате
Меня воочью видела война.
И в штыковой бывал, и в медсанбате –
Всего, как говорят, хлебнул сполна.*

Вслухайтесь у ці рядки, сказані хоча й однією людиною, але від імені всіх тих, хто вцілів на фронтах страшної війни:

*Не забыть мне тех могил,
Березок в отцветах багровых,
Где в двадцать лет я хоронил*

*Двадцатилетних Королёвых.
Им песни петь, девчат любить,
Им путь разведывать бы Млечный.
Да, мне положено скорбеть,
А это значит – помнить вечно.*

(“Да, мне положено скорбеть...”).

Ті, хто повернулись з війни, вважали за правило жити і працювати за двох – за себе та за того, кому не пощастило дожити до перемоги над ворогом.

*Отгремел давно последний бой,
И давно вернулись мы домой.
Только я по-прежнему связной
Между этим миром и войной.
Между миром, где кипят дела,
И войной, что в прошлое ушла.*

(“Баллада о связном”).

Двадцятирічні, ровесники поета, виконали свій обов'язок – вони захистили Вітчизну і разом з усіма, хто кував перемогу, розписалися на Рейхстазі. Солдатський гарт допомагає їм відбудовувати мирне господарство, і вони готові захистити мир на Землі.

*Мы строим дома и мосты,
И слышим мы каждый шорох,
Мы знаем, как пахнут цветы,
Мы помним, как пахнет порох.*

Таким чином, у творах Миколи Рибалка образ автора прослідковується чітко. Це, на нашу думку, результат того, що думки й почуття, викладені у віршах поета-земляка, пройшли через його душу і серце.

Критик Олександр Роготченко, який особисто неодноразово зустрічався з М.Рибалком, згадував, щой той високо цінував свою поетичну працю, любив її і вважав вкрай потрібною. Критик наводить такі слова нашого

земляка: «Я считаю, что писать стихи — самая прекрасная профессия и самое большое счастье. Какая радость может быть более сильной и более полной, чем та, которую испытывает поэт, когда сознает, что передает людям частицу своего собственного сердца?».

Запитання для закріплення:

1. Чи можна сказати, що громадянський пафос лірики Миколи Рибалка відповідає вислову М.О.Некрасова «Поэтом можешь ты не быть //Но гражданином быть обязан»? Які життєві проблеми хвилювали душу й серце поета Миколу Рибалка?

2. Один із своїх програмних віршів Микола Рибалко назвав так – «Я жил в такие времена...» У які ж часи жив Микола Рибалко? Які труднощі та радощі випали на його долю, на долю його сучасників?

3. Підтверджуєте чи спростовуєте ви думку автора посібника про те, що художні відкриття М.Рибалка «відбулися тому, що поет дивиться на світ «глазами сердца», події пропускає через свою душу. Саме завдячуючи цьому Микола Рибалко і знаходить короткий шлях до читацьких сердець. Його поезія нікого не залишає байдужим». Обґрунтуйте свою відповідь.

4. Як відомо, тема війни була основною у творчості М.Рибалка. Яких реальних героїв воєнної пори ми зустрічаємо у його поетичних творах? Що їм характерно?

5. Основні герої творів поета-фронтовика – «окопные друзья мои – солдаты». Які труднощі випали на долю простого солдата, який врятував свою країну, країни Європи від німецько-фашистських загарбників? У яких віршах, якими словами поет висловлює свою вдячність основному трудареві війни?

6.Яке місце в житті та творчості М.Рибалка займав Т.Г.Шевченко? У яких творах оспівав поет образ Кобзаря?

7. Якою показана мати у поезії Миколи Рибалка? У яких віршах вона оспівана? Зупиніться на аналізі тих віршів, де зображена мати, яка чекає свого сина з війни, сумує за рідною дитиною.

8. У яких віршах М.Рибалко оспівав рідний донецький край, місто Краматорськ? Для підтвердження своїх думок про любов поета до своєї малої батьківщини зачитуйте хоча б одну строфу із його вірша «Край донецкий».

9. Чому, на вашу думку, у Миколи Рибалка особливе ставлення до лікарів? У чому, за мотивами віршів поета-фронтовика, особливості цієї нелегкої й шанованої професії?

10. Людей праці яких професій у своїх поезіях оспівав М.Рибалко? Як автор говорить про нелегку працю поета? Згадайте, як нелегко народжувався у поета вірш про сталеварів (за спогадами Олександра Роготченка).

11. Як зумів поет пояснити, що таке кохання? Виходячи із його віршів про кохання, скажіть, чи відчув сам автор у своєму житті це світле й незвичне почуття?

12. Літературознавець В.Сиротенко стверджує, що провідним мотивом багатьох творів Рибалка із циклу пейзажної лірики «є розкриття психічного стану ліричного героя, суголосного, як правило, стану природи». Як ви сприйняли вірші М.Рибалка про природу? Чи згодні ви з висновком В.Сиротенка? Обґрунтуйте свою думку.

13. Які сатиричні образи ви зустріли у віршованому циклі «...Да на солнышко»? У чому ви вбачаєте актуальність сатиричних та гумористичних творів М.Рибалка у наші дні?

14. Доведіть, що «ліричний герой Миколи Рибалка несе в собі риси біографії автора». Якою людиною, на вашу думку, був автор? Які моральні якості ви вбачаєте у автора?

Розділ III. ПАМ'ЯТЬ ПРО ПОЕТА НА ДОНЕЦЬКІЙ ЗЕМЛІ

Увічнення пам'яті Миколи Рибалка у місті Краматорську. Пам'ять про талановитого поета живе у рідному місті. На його могилі споруджено обеліск, іменем М.Рибалка названі вулиця, літературне об'єднання при газеті "Краматорская правда"; на будинку по вулиці імені Василя Стуса (колишній Соціалістичній), 54, у Краматорську, де проживав поет з 1964 по 1995 роки, встановлено меморіальну дошку; філіал Центральної бібліотеки у мікрорайоні «Лазурний» носить ім'я Миколи Рибалка; його твори вивчаються в школах та вищих навчальних закладах, чи не у кожній школі Краматорська є куточки пам'яті поета-земляка.

Багато зроблено по вшанування поета-земляка в ЗОШ №1, яку до війни закінчив М.Рибалко. Тут щорічно проводяться різноманітні заходи, присвячені відомому випускникові школи. Розповімо про один з них, який був приурочений до 90-річчя від дня народження Миколи Рибалка. На цьому святі були присутні учні, вчителі, гості: онука видатного поета Яна Мороз, краматорські поети Анатолій Таран, Сергій Шишкін, Микола Супліченко, депутат міської ради Анатолій Рудейський, голова мікрорайону №5 Володимир Мазниця, начальник управління освіти Євгенія Сидорова, головний спеціаліст управління освіти Інна Страшко, а також творчі колективи ПК «Будівельник» та ПК ім. В.І.Леніна.

Свято розпочалося урочистою лінійкою, на якій директор школи І.І.Микитюк нагородила учнів-переможців конкурсу читців, присвяченого ювілею поета М.Рибалки. З великим хвилюванням Яна Мороз відкрила меморіальну дошку, присвячену пам'яті Миколи Рибалка. На ній викарбувано: «В нашей школе учился поэт-фронтовик Рыбалко Николай Александрович» [17, с.2].

Ведучою урочистого вечора була директор історичного музею Наталія Волошина, яка особисто знала Миколу Рибалка. Вона розповіла про нелегку

долю поета-земляка. Учні читали його вірші. З великою цікавістю учасники заходу переглянули унікальні кадри з життя поета. Незабутнє враження справила на всіх і пісня на слова М.Рибалка «Я жил в такие времена...». Краматорські поети поділилися враженнями від знайомства з талановитою і мужньою людиною – Миколою Рибалком, який відіграв у їхньому житті важливу роль – наставника, учителя, товариша. Зі спогадами та своїми віршами, присвяченими Миколі Рибалку, виступили Анатолій Таран, Сергій Шишкін, Микола Супліченко.

Емоційно виступила зі спогадами про дідуся його онука Яна Мороз, яка зі своїм сімейством мешкає у тому ж «меморіальному» будинку, де жив і працював поет М.О.Рибалко. Вона називає дідуся «другим батьком», який разом із нею «учився в школі», писав твори, складав іспити до інституту, підтримував її, як ніхто інший. Повідала вона учням і про лист, який написав зі шпиталю вже сліпий Микола Рибалко своїй коханій Ніні: «Тепер я каліка на все життя. Не чекай на мене та забудь...». «Але моя бабуся не забула й не покинула його у ті важкі моменти їхнього життя – приїхала і забрала коханого додому». Яна Юріївна згадувала, що «дідусь жив родиною, він був її стрижнем».

Очевидці цього свята згадують, що «коли пролунав грамзапис вірша «Когда бывает в горе человек...» у виконанні самого митця, склалося враження, що він тут, поруч, у цій класній кімнаті, хоч і дивиться на присутніх лише зі світлин» [17, с.2]. Душевній, ліричній атмосфері зустрічі сприяли й пісні лауреата багатьох всеукраїнських конкурсів Ніни Нищенко. Головний спеціаліст управління освіти Краматорська Інна Миколаївна Страшко висловила подяку за організацію такого прекрасного заходу, присвяченого 90-річчю від дня народження М.Рибалка, й побажала школі збагачувати кімнату-музей імені знаменитого земляка новими експонатами, використовувати матеріали, які розповідають про життя і творчість поета, у вихованні молодого покоління.

Популяризація творчості поета займає важливе місце в роботі бібліотек, і, перш за все, духовних хранителів міста Краматорська, у якому жив і працював Микола Рибалко. Тут традиційними стали Рибалківські читання, які щорічно проходять із залученням учнівської молоді, вчителів загальноосвітніх шкіл, студентів та викладачів вищих навчальних закладів, інтелігенції міста, широкої громадськості.

Регулярно проводять вечори Памяті М.О.Рибалка працівники Центральної міської бібліотеки ім. М.Горького міста Краматорська. Такий захід відбувся і 29 лютого 2012 року. Сценарій складався з двох частин: 1.Життєвий та творчий шлях поета-земляка М.О.Рибалка. 2.Читання своїх творів поетами Краматорська, членами літературного об'єднання ім. М.О.Рибалка. Використовуючи слайди, першу частину заходу провели бібліотекарі ЦМБ. Свої вірші прочитали поети Людмила Дрига, Микола Супличенко, Володимир Виноградов, Сергій Шишкін, Микола Хантурін, Анатолій Кібіреєв. Слово про поета сказав доцент Слов'янського педуніверситету В.І.Романько. Чимало студентів СДПУ та учнів ЗОШ №9 м. Краматорська, присутніх на заході, отримали книги місцевих авторів з їхніми автографами. На згадку залишилися і пам'ятні фотографії.

У музеї історії міста Краматорська щорічно проходять Уроки пам'яті Миколи Рибалка. Директор музею Наталія Волошина так сказала кореспондентові газети «Донбасс»: «Мы гордимся земляком. У нас ежегодно проходят тематические встречи памяти Николая Александровича. Я рассказываю молодёжи, как будущий поэт 19-летним юношей добровольно ушёл в армию, читаю его стихотворение «Мы без повесток шли в военкомат». Как, окончив ускоренный курс военного училища, он до февраля 45-го сражался с врагом...».

Пам'ять про поета-земляка на Миньківській землі. Пам'ять про Миколу Рибалка зберігають і на його малій батьківщині – в селі Миньківка Бахмутського району Донеччини. Тут пройшли дитячі роки майбутнього

поета. У місцевій школі, де він закінчив три класи (а потім, як відомо, з батьками переїхав до Краматорська) зібрано багатий матеріал про життя і творчі досягнення поета-фронтовика. Тут можна побачити збірки його поезій з дарчими підписами, чимало фотографій, сценарії літературних вечорів, творчі роботи школярів. Створено відеофільм, який розповідає про відвідини поетом рідної школи. У музейній кімнаті – бюст поета-земляка роботи відомого скульптора Сергія Гонтаря, а у дворі школи – бюст М.Рибалка на високому постаменті. З цією ініціативою – встановити бюст на шкільному подвір'ї, виступили саме мешканці села Миньківка. С.О.Гонтар виготовив паркову скульптуру поета за попереднім музейним варіантом. За рішенням Миньківської сільської ради (2002 рік) було оголошено збір коштів на виготовлення і встановлення пам'ятника-погруддя видатному землякові М.О.Рибалку на подвір'ї школи.

Цілий рік надходили кошти: навчальні заклади Артемівського району, міст Артемівська та Донецька, трудові підприємства і окремі особи внесли значні кошти на вшанування воїна-поета. 7 травня 2003 року в межах традиційного свята «Пам'ять» відбулося урочисте відкриття бюста мужньому і талановитому землякові. Мешканці Миньківки, сотні гостей з навколишніх сіл і міст Донеччини взяли участь у цьому святі.

Впало покривало... Перед присутніми постав у бронзі видатний земляк – Микола Олександрович Рибалко. По одну сторону від постаменту – вхід до школи, по другу – меморіал землякам, що не повернулися з війни. Поет начебто говорить про те, що він вбереже їх від загроз війни, захистить їх майбутнє. Оглядаючись на прожите ним життя, ми можемо з впевненістю сказати, що поет-ветеран мав право на такий вислів: «И со спокойным чистым взглядом //Я перед памятью стою».

Використання матеріалів про життя і творчість М.О.Рибалка в освітніх закладах Донеччини. Життєвий шлях та вірші поета-земляка вивчаються на уроках літератури рідного краю, методом «вкраплення» при

вивченні тем про Другу світову війну (як на уроках літератури, так і історії), на виховних годинах. Особливо активізується залучення даних про життя і творчість поета-фронтовика у травневі дні, коли відзначаються дні Памяті та Перемоги; у вересні місяці, коли згадуємо про звільнення Донбасу від німецько-фашистських загарбників, а також приурочуються такі заходи до Дня народження Миколи Рибалка – 14 лютого.

Чимало методичних розробок уроків, позакласних заходів розроблено у школах та методкабінеті управління освіти міста Краматорська, зокрема в ЗОШ №1, яку закінчив Микола Рибалко у 1940 році. А ще знято фільм, створені діапозитиви, збережено чимало фото з життя і творчості Миколи Рибалка.

В останні десятиліття видано ряд навчально-методичних праць, посібників для учнівської молоді та працівників закладів освіти, де даються рекомендації щодо вивчення життя і творчості Миколи Рибалка.

У 2005 році, у рік 60-річчя Перемоги у Другій світовій війні, у Донецьку видано бібліографічний список літератури «Осколками задетые стихи», який подає перелік видань Миколи Рибалка та літератури про нього. Укладач Н.О.Розумняк [29].

Працівники Центральної міської бібліотеки ім. М.Горького міста Краматорська В.І.Крихтенко та Л.І.Гетьман у 2005 році підготували бібліографічне краєзнавче видання «Я жил в такие времена...» [72]. У 2007 р. ці ж автори видали два науково-методичних посібника: «Хочу, чтоб на этих дорогах мои оставались следы...» [65] та «Чтоб люди сегодня взглянули моими глазами на мир» [66]. Ці праці підготовлені до 85-річчя від дня народження М.О.Рибалка. Тут зібрані спогади про М. Рибалка, ряд праць про його життя і творчість; вірші, присвячені М.Рибалку.

У книзі «Література донецького краю» (2006) В.І.Романька, доцента Слов'янського державного педагогічного університету, члена НСПУ, серед 32 уроків літератури рідного краю є й урок, рекомендований учням 8 класу

під назвою «Поет-фронтовик Микола Рибалко. Життя і творчість» [52]. Крім того, у цього ж автора є нарис про М.Рибалка у його більш ранньому виданні – «Література рідного краю» (1995) [53].

На прикладі Донбаського державного педагогічного університету (м.Слов'янськ) можна показати, як вивчається життя і творчість нашого земляка. Тема «Життя і творчість Миколи Рибалка» включені у навчальні плани денного та заочного відділень філологічного факультету - курси «Літературне краєзнавство» (4 курс), «Методика викладання літератури рідного краю» (5 курс). Студенти активно використовують газетні та журнальні статті та методичні розробки по вивченню творчості М.Рибалка доцента СДПУ В.І.Романька. По творчості М.Рибалка пишуться курсові та дипломні роботи.

Студенти-філологи відвідують могилу поета в м. Краматорську. Ось одне з повідомлень у вишівській газеті «Педагог» (№17, лютий, 1997 р.): «Члени літературного об'єднання ім. В.М.Сосюри нашого університету нещодавно відвідали місто Краматорськ. Саме тут проживав відомий поет-земляк, лауреат Державної премії ім. Т.Г.Шевченка Микола Рибалко. Спочатку наша делегація побувала на міському кладовищі, де відвідала могилу поета. Керівник групи доцент В.І.Романько сказав коротке слово про нелегке життя поета-фронтовика, про його вагомні творчі здобутки. Першокурсниця Галина Леле розповіла про музей поета, який існує в Миньківській школі Артемівського району, де до війни майбутній поет отримав початкову освіту, та прочитала його вірш «Цветы», а магістрантка Ірина Багdevич згадала про зустріч з поетом у ті часи, коли вона була семикласницею однієї із краматорських шкіл».

Особливо частими в освітніх закладах Донеччини стали звернення до творчості М.Рибалка у лютому 2012 року, коли святкувався ювілей поета. Не залишилися осторонь цього й студенти та викладачі Слов'янського державного педагогічного університету. Так, 24 лютого 2012 року у науковій

бібліотеці університету проведено літературно-музичний вечір «Незгасима зірка Миколи Рибалка», приурочений 90-річчю від дня народження М.О.Рибалка. Учасниками заходу були студенти філологічного факультету, бібліотекарі. Організували і провели його член НСПУ, доцент Валерій Романько та бібліотекар Олена Кравцова. З хвилюванням присутні прослухали композицію та переглянули фільм про нелегке життя поета-фронтовика, який на війні втратив зір. Лунали вірші М.Рибалка та пісні на його слова. Про життєвий і творчий шлях поета-земляка розповіли студентки 5 курсу російсько-українського відділення філологічного факультету Зоя Шутілова та Ганна Ільїна.

29 лютого 2012 року студенти 4 та 5 курсів філологічного факультету СДПУ взяли участь у Вечорі пам'яті М.Рибалка, що його провели працівники Центральної міської бібліотеки ім. М.Горького міста Краматорська. Майбутні вчителі більше дізналися про життя і творчість М.Рибалка, зустрілися з краматорськими поетами, членами літературного об'єднання ім. М.Рибалка.

Меморіальна дошка на будинку, де жив поет –
м. Краматорськ, вул. імені Василя Стуса, 54

Запитання для бесіди:

1. Як зберігається пам'ять про поета-земляка у його рідному місті Краматорську? Які Рибалківські місця у цьому місті можна відвідати?

2. Як вшановано поета у селі Миньківка Артемівського району Донеччини, де майбутній поет провів частину свого дитинства, навчався у місцевій школі?

3. Які навчально-методичні рекомендації, посібники і де саме використовуються у навчально-виховних цілях у середній та вищій школі? Чи проводилися у вашому навчальному закладі заходи, присвячені пам'яті поета Миколи Рибалка?

ВИСНОВКИ

Микола Рибалко завжди відчував себе сином українського народу, одним із його вірних і надійних захисників. Ще у далекому 1993 році він писав в одній із статей: «Так, нелегко зараз Україні. Бережіть її єдність, зберігайте її незалежність. Нехай вона буде завжди вільною та процвітаючою. Це заповідають вам забілені сідинами солдати Великої Вітчизняної, сповнені віри та надії у світле майбутнє рідної землі» [46, с.4].

Поезія поета-земляка – це хвилююча розповідь про Солдата, який захистив нашу країну, всю планету від фашистської чуми. Незважаючи на сумні сторінки, пов'язані зі смертю тих, хто пізніше буде увічненим у бронзовий пам'ятник, твори Миколи Рибалка несуть оптимізм і віру у подальше мирне життя.

Творчість М.Рибалка багатотемна. Крім теми війни, яка, дійсно, є у нашого земляка превалюючою, ми виділили й такі: образ Т.Г.Шевченка, образ донецького краю, образ матері, твори про людей різноманітних професій (робітники, вчителі, лікарі), кохання, пейзажна лірика, сатира та гумор. Треба сказати, що в поезії М.Рибалка чітко прослідковується образ автора – людини небайдужої до чужої біди, до тих проблем, які існують у країні і в цілому світі.

У свій час поет не без гордості згадував, що один із критиків назвав його попередні сімнадцять книг «семнадцятьма шагами к солнцу». Доля дала можливість поетові-фронтвовикові видати ще декілька книг. І сьогодні ми можемо з правом сказати, що всі його книги – це двадцять п'ять кроків до сонця.

Розглянувши питання «Пам'ять про поета М.Рибалка на донецькій землі», ми прийшли до висновку, що мешканці Донечини не забувають свого талановитого земляка. В його честь встановлено бюсти, меморіальні дошки, проводяться літературно-музичні вечори, про нього пишуть статті, його

творчість вивчається в школах (особливо в місті Краматорську) та вишах Донеччини.

І все ж, треба визнати, що ще недостатньо робиться у плані увічнення пам'яті Миколи Рибалка. На нашу думку, слід видати «Вибране» поета-фронтовика, так як, по-перше, творчі доробки Миколи Рибалка і сьогодні користуються попитом широкого читача, і в першу чергу, працівників освіти, учнівської та студентської молоді; по-друге – з часу останнього видання М.Рибалка пройшло чимало років, з 1992 року не виходило жодної книги лауреата Державної премії ім. Т.Г.Шевченка. До цього слід додати, що на сьогоднішній день не створено повної й ґрунтовної літературно-критичної праці монографічного характеру про життєвий і творчий шлях цього відомого та визнаного поета. Будемо вважати, що наше дослідження стане першим серйозним кроком у цьому напрямку.

Микола Рибалко був і залишається зв'язківцем між історичними періодами нашого суспільства та поколіннями, яким випала різна доля: одним – захищати батьківщину від ворога-загарбника, їхнім нащадкам – жити у повоєнний час і зберігати мир. Його життєвий подвиг, правдива і хвилююча поезія потрібна сьогодні, вона буде, без сумніву, затребувана й нашими нащадками.

Запитання для бесіди:

1. Як ви поясните слова критиків про те, що всі книги Миколи Рибалка – це «двадцять п'ять кроків до сонця»? Яка ваша думка про поезію поета-фронтовика?

2. Які заходи по увічненню пам'яті поета Миколи Рибалка ви б запропонували освітнім установам, місцевій владі?

3. У чому ви вбачаєте актуальність та важливість поезії Миколи Рибалка у наші дні?

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабкин В. 100 самых известных имён Краматорска. – Краматорск: Изд-во ЗАО «Тираж-51», 2008. – С.317-321
2. Бочко В. Встреча с поэтом //Машиностроитель. – 1976. – 2 июля.
3. Вовенко В. Хватит в сердце светлого огня //Донбасс. – 2007. – 14 февраля. - №30. – С.15
4. Волошина Н. Тернистый путь воина-поэта //Технополис. – 2007. - №7. – С.20
5. Волошко Е. Біль і пам'ять //Літературна Україна. – 1983. – 3 лютого.
6. Гончаров Н. Он и сегодня в строю //Рыбалко Н. Равнение на знамя. – М.: Воен. изд-во Министерства обороны СССР, 1966. – С. 3–5.
7. Гончаров Н. Поэзия мужества //Рыбалко Н. Цветы и порох: Стихи. – Донецк: Донецкое книжн. изд-во, 1963. – С.5 -11.
8. Гузевич Л. Здоровья и сил Вам на долгие годы //Краматорская правда. – 1995. – 6 мая.
9. «До тебе я звертаюся, пам'ять...»: Поет Микола Рибалко удостоєний премії ім. Т.Г.Шевченка //Радянська Донеччина. – 1985. – 10 березня.
- 10.Доценко Л. Слово фронтовика: (Встреча с Н.А.Рыбалко) //Краматорская правда. – 1980. – 15 ноября.
- 11.Зайцев Н. Стихи равняются на знамя //Комсомолец Донбасса. – 1976. – 21 июля.
- 12.Замковой В.П. Артемовский литературный цех. – Артемовск, 1993.
- 13.Кириндясов Г. Баллады о поэте //Краматорская правда. – 1982. – 2 марта.
- 14.Кириндясов Г. С народом и для народа: Интервью с делегатом VIII съезда писателей УССР Н.А.Рыбалко //Краматорская правда. – 1981. – 23 апреля.

15.Кириндясов Г., Кулинич Н. Мы недаром носили шинели //Комсомолец Донбасса. – 1984. – 5 марта.

16.Кичигин В. На острие атаки: О гражданском пафосе поэзии Николая Рыбалко //Донбасс (журнал)

17.Клас імені видатного земляка: Вечір пам'яті Миколи Рибалка //Донеччина. – 2012. – 28 лютого. – С.2

18.Кравченко Л. Я жил в такие времена //Комсомолец Донбасса. – 1982. – 14 февраля.

19.Кручинин О. В музее истории Краматорска открылась литературная гостиная, посвященная Николаю Рыбалко //Восточный проект. – 2006. - №7. – С.8.

20.Кулинич Н. Свет жизни //Комсомолец Донбасса. – 1988. – 11 февраля.

21.Лапушкіна Н. Заснування і місце літоб'єднання ім. Рибалка в культурному житті Краматорська //Лапушкіна Н. Українське письменство Краматорська. – Краматорськ, 2003. - С.10 – 12.

22.Лобанова Н. Незакатная звезда: Десятые Рыбалковские чтения, приуроченные ко дню рождения поэта, состоялись в библиотеке его имени микрорайона «Лазурный» //Краматорские новости. – 2006. - №7. – С.1.

23.Луговская А. Скоро будет учреждена литературная премия имени Николая Рыбалко //Восточный проект. – 2006. - №48. – С.4.

24.Незакатная звезда: (В ЦГБ прошли Рыбалковские чтения) //Краматорские новости . – 2004. - № 10 (4 марта).

25.Ноткина А. Не зарастет народная тропа: 8 июля исполнилось 10 лет со дня смерти поэта-фронтовика Н. Рыбалко //Краматорская правда. – 2005. - № 28. – С.1.

26.Ноткина А. Письма с адресом «Краматорск, Николаю Рыбалко» всегда доходили до адресата: 14 февраля в Музее истории города прошла литературная встреча, посвященная Николаю Рыбалко //Краматорская правда. – 2006. - № 7.- С.4.

27. Ноткина А. Песня «Я жил в такие времена» на слова Н.Рыбалко стала гимном поколению фронтовиков //Краматорская правда. – 2007. - №7. – С.2.

28.Ноткина А. Уютная литературная гостиная в ДГМА открыта для поэтов города: 23 ноября в ДГМА состоялся литературный вечер //Краматорская правда. – 2006. - № 48. – С.5.

29. «Осколками задетые стихи...»: Поэт-фронтовик Николай Рыбалко. Библиографический список литературы /Сост. Розумняк Н.А. – Донецк, 2005. – 26 с.

30.Память о солнце //Роготченко А. Густые гроздья винограда: Лит.-крит. очерки. – К., 1980. – С.135 – 152.

31.Палийчук В. Всегда в строю //Правда Украины. – 1982. – 14 февраля.

32.Пеунов В. Дорога на высоту //Дніпро. – 1975. - №5. – С. 133 – 140.

33.Пикалов В. Поэты гнезда поэта: (К 80-летию Н. Рыбалко) //Краматорская правда. – 2002. – 16 февраля.

34.Плуталов О. Одной судьбы с народом //Краматорская правда. – 1982. – 13 февраля.

35.Плуталов О. Свет добра //Краматорская правда. – 1985. – 16 марта.

36.Плуталов О. Главная книга //Рыбалко Н. Избранное. – Донецк: «Донбас», 1992. – С.3 – 4.

37.Провозин А. Нерасторжимость //Краматорская правда. – 1983. – 27 января.

38.Провозин А. Сильные люди //Технополис. – 2007. - № 7. – С. 21.

39.Рибалко Микола: Біографічна довідка //Письменники у Великій Вітчизняній війні: Біограф. довідник. – К., 1980. – С.275.

40. Рибалко М. Живий для нащадків: Нотатки письменника //Радянська Донеччина. – 1985. – 4 серпня.

41.Рыбалко Николай: Биографическая справка. Стихи //Весна победы: произведения писателей Донбасса о Великой Отечественной войне /Сост. В.Вовенко. – Донецк: «Донбасс. – С.22-28.

42.Рыбалко Н.А.: Биограф. справка //Писатели – лауреаты премий СССР и союзных республик. – Львов, 1980. – С.177.

43.Рибалко М.О.: Биограф. довідка //Письменники Радянської України: Біографічн. довідник. – К., 1981. – С.228.

44. Рибалко М. Квіти //Радянська Донеччина. – 1985. – 25 січня.

45.Рибалко М.О. //Письменники Донеччини: Довідник /Упор. І.Білий, С.Жуковський. – Донецьк: Нац. спілка письменників України, ж. «Донбас», 2005. – С.17-18

46. Рыбалко Н.А. По огненным дорогам Украины //Донбасс. – 1993. – 29 сент.

47. Рибалко М. Той ранок //Радянська Донеччина. – 1985. – 7 травня.

48.Рыбалко Н.А. «Я жил в такие времена...»: Буклет. – Миньківська ЗОШ Артемівського р-ну. – Б.В.Д.

49.Роготченко А. Подснежники на батарее //Русские писатели Украины. – К., 1970. – С.165 – 175.

50.Роготченко А. Пусть всегда будет солнце //Комсомол республик представляет писателей и поэтов – лауреатов премий Ленинского комсомола за 1968 год. – М.: «Молодая гвардия», 1970. – С.248-249.

51.Роготченко А. Густые гроздья винограда. – К.: Радянський письменник, 1980. – С. 135-153.

52.Романько В.І. Поет-фронтовик Микола Рибалко: Конспект уроку. 8 клас //Романько В.І. Література донецького краю: Посібник для вчителя. – Донецьк: НСПУ, ж. «Донбас», 2006. – С.104-111

53.Романько В. Николай Александрович Рыбалко //Романько В.І. Література рідного краю. – Донецьк, 1995. – С. 72 – 77.

54.Романько В. Незгасима зірка Миколи Рибалка: До 90-річчя від дня народження //Донеччина. – 2012. – 14 лютого. – С.3.

55.Светлой памяти Николая Александровича Рыбалко: (Некролог) //Краматорская правда. – 1995. – 11 июля.

56.Семенов О. Я жил в такие времена: (Об открытии памятника на могиле Рыбалко) //Технополис. – 1999. - №19.

57.Соколов В. На лінії вогню //Радянська Донеччина. – 1982. – 14 лютого.

58.Стрельченко И. Поэзия, закаленная огнем //Рабочая газета. – 1983. – 20 января.

59.Сухачев В. Оружием слова //Краматорская правда. – 1983. – 15 января.

60.Терещенко В.Т. Оживає в пам'яті війна //Терещенко В. Золото у кожного в душі. – Донецьк: «Сх. видавн. дім», 2010. – С. 84-90.

61.Ткаленко Н. «Ветер времени»: (О сборнике стихов поэтов, которых с нами уже нет) // Восточный проэкт. – 2004. - №52. – 30 грудня.

62.Только факт: (Об открытии в Краматорске памятника поэту-фронтовику Н.А.Рыбалко Н.А. //Донецкие новости.- 1999. - №19 (13-19 мая).

63.Фалько О. Незакатная звезда: (В краматорской ЦГБ состоялись традиционные Рыбалковские чтения) //Краматорская правда. – 2003. – 4 марта (№17).

64.Фрейгофер В. Виступ поета //Радянська Донеччина. – 1982. – 18 квітня.

65. «Хочу, чтоб на этих дорогах мои оставались следы...»: Научно-методичний посібник /Уклад. В.І.Крихтенко, Л.І.Гетьман. – Краматорськ, 2007. – 34 с.

66. «Чтоб люди сегодня взглянули моими глазами на мир»: Навчально-методичний посібник. Вип. 2. /Укладачі В.І.Крихтенко, Л.І.Гетьман. – Краматорськ, 2007. – 37 с.

67. Щуров Г. «Я поклялся однажды» // Социалистический Донбасс. – 1982. – 14 февраля.

68.Шатилов Н. Продолжается в учениках: (К годовщине со дня смерти Н. Рыбалко) //Краматорская правда. – 1996. – 20 июля.

69.Шилин Н. Вторая высота //Донбасс: писатель и время. - Донецк, 1979. – С.131 -138.

70.Шилін М. Як пахне порох: Поетові Миколі Рибалку – 60 років //Радянська Донеччина. – 1982. – 14 лютого.

71.Шталь А. Незакатная звезда: (Об открытии мемориальной доски поэту-фронтовику Н.Рыбалко) //Краматорская правда. – 2000. – 26 сентября.

72. «Я жил в такие времена...»: Библиографическое краеведческое издание /Сост. Крихтенко В.И., Гетьман Л.И. – Краматорск, 2005. – 25 с.

73.«Я жил в такие времена...»: Миколі Рибалку – 70 //Сільська Донеччина. – 1992. – 13 лютого. – С.4

74.Кичигин В. На острие атаки //Донбасс. – 1985. – № 4. - С.89-93

75.<http://www.people.su/ua/96021>

76.http://www.experts.in.ua/baza/doc/index.php?ELEMENT_ID=65011

77.http://donetshina.ucoz.org/publ/ljudi_donechchini/nezgasima_zirka_mikoli_ribalki/15-1-0-330

78.http://hosting.sns.net.ua/~library/html/d3aiee_edae_o_iaoe_iiio_neia_3.htm – Рідний край у поетичному слові сучасних донецьких поетів

79.<http://www.donbaslit.skif.net> – література рідного краю

/Творчість українських письменників Донбасу

80.<http://www.library.donetsk.ua> - Донецька державна універсальна наукова бібліотека ім. Н.К.Крупської

81.<http://hosting.sns.net.ua/~library> – Краматорська центральна міська бібліотека для дітей ім. О.С.Пушкіна

82. <http://donbass.name/183-rybalko-nikolayy-aleksandrovich.html>

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Бабкін Віталій – 4, 7

Бівуль О. – 20

Білаш О. – 32

Блохін Іван – 16

Богданевич Ірина – 74

Борзенко Сергій – 47

Вилчинська В.М. – 34

Виноградов Володимир – 71

Волошина Наталія – 69

Волошко Євген – 4

Гетьман Л.І. – 73

Глазкова І. – 20

Гонтар С.О. – 24, 25, 72

Гончаров Микола – 4, 30, 46, 47

Гоппе Катерина Федорівна – 7

Горб Б. – 20

Горовий Леонід – 19,20, 46

Гринько В.І. – 37

Дегтярьова В.П. – 36

Дідова О.З. – 37

Добронравов Микола – 8

Дрига Людмила – 71

Друніна Ю. – 38

Дудін М. – 38

Єсенін Сергій – 49

Замковий Валентин – 4

Землянський О.Ф. – 33

Іваничук Р.І. – 22

Іванов П.Ф. – 35

Іванющенко В. – 20

Іл'їна Ганна – 75

Калінін М.І. – 43

Капушта М.М. – 31

Карасьов Є.А. – 36
Кичигін Віктор – 4
Кібірєв А. – 20,71
Коваленко О.Т. – 35
Коваль Г.П. – 32
Конєв – 15
Коробко В. – 24
Кравцова Олена – 75
Красенець П. – 20
Кривда Г.Ф. – 30
Крихтенко В.І. – 73
Кулініч Микола – 4
Купін І. – 11

Левітан – 13
Леле Галина – 74
Лисенко Євген – 30,42, 43
Лихоносов В.В. – 31
Ліньова Л. – 20
Лобінський С. – 20
Логачов В. – 36
Лукін О. – 29, 30, 38
Луконін М. – 38
Луцянова Т. – 20

Мазниця Володимир – 69
Макорта Олексій – 49, 51
Малахов Л.С. – 33
Маресьєв Олексій – 15, 27
Маяковський В.В. – 49
Межиров О. – 38, 39
Микитюк І.І. – 69
Мірошниченко А. – 20
Міщенко В.І. – 36
Міщенко М. – 20
Мороз Яна Юріївна – 69,70

Наровчатов С. – 38
Некрасов М.О. – 38
Нищенко Ніна – 70

Олійник Я. – 20
Омельченко Г.Г. – 24

Островський Микола – 4, 7, 14, 22, 27

Панченко Любов – 23

Паровишник В. – 23, 24

Передерій М. – 20

Петренко .П. – 30

Петров В.С. – 15, 27, 42, 43, 44

Пеунов Вадим – 4

Пікалов В. – 20

Плуталов Олег – 4, 20, 30, 32, 37

Полевой Борис – 15

Пронін Олексій – 7, 29

Пушкін Олександр – 49

Радченко І. – 35

Рибалко Анатолій Миколайович – 26

Рибалко Валентина Миколаївна – 17

Рибалко Марфа Кузьмівна – 6

Рибалко Ніна Василівна – 14, 15, 16, 27, 61

Рибалко Олександр Андрійович – 6

Рибалко Олександра Олександрівна – 6, 8

Рибалко Олексій Олександрович – 6

Роготченко Олександр – 4, 58, 66

Розумняк Н.О. – 73

Романько Валерій – 4, 73, 74, 75

Рудейський Анатолій – 69

Сидорова Євгенія – 69

Семисенко В.П. – 31

Сиротенко Валерій – 4, 62, 68

Сімонов К. – 38

Слабошпицький М.Ф. – 36

Соколов Віктор – 4

Старшинов м. – 38, 39

Стаханов Олексій – 25

Страшко Інна – Миколаївна – 69, 70

Супліченко Микола – 69, 70, 71

Сурков О. – 38

Таран Анатолій – 69, 70

Твардовський Олександр – 38

Терещенко Василь – 4, 7, 23, 24, 25

Тимофеев Ігор – 21

Трейдуб Михайло – 18
Трощій О.П. – 24
Труханов Володимир – 38

Українка Леся – 25

Федоров Василь – 58

Хантурін Микола – 71

Чапаєв Василь Іванович – 9
Чапаєв Олександр Васильович – 9, 10, 15
Чупрун В.П. – 35

Шарудило Л.Є. – 24
Шатілов М. – 20
Шевченко Т.Г. – 4, 25, 34, 48, 49, 51, 52, 67, 77
Шендель В.С. – 34
Шилін М. – 21
Шишкін С. – 20, 69, 70, 71
Шугай О.В. – 33, 35
Шутілова Зоя – 75
Шутов В. – 38

Щуров Г. – 31

Яковенко В.П. – 30

ДОДАТКИ

1. Поетичні збірки Миколи Рибалка, видані при його житті:

1. Под солнцем Родины: Стихи. – Сталино: Облиздат, 1956. – 33 с.
2. Глазами сердца: Лирика. – Сталино: Облиздат, 1958. – 86 с.
(Тир.13000).
3. Светлое не меркнет: Стихи. – К.: «Рад. письменник», 1960. – 72 с.
(Тир. 4000).
4. Память о солнце: Стихи. – Донецк: «Донбасс», 1961. – 78 с.
5. Цветы и порох: Стихи. – Донецк, Кн. изд-во, 1963. – 166 с.
6. Броня и пламя: Очерки. – Донецк: «Донбасс», 1966. – 26 с.
7. Равнение на знамя: Стихи. – М.: Воениздат, 1966. – 87 с.
8. Дорога на высоту: Стихи. – Донецк: «Донбасс», 1967 (1968). – 128 с.
(Тир.8000)
9. Зримое: Стихи. – Донецк: «Донбасс», 1970. – 123 с.
10. Я жил в такие времена. Избранные стихотворения. – Донецк:
«Донбасс», 1972. – 238 с. (Тир.8000)
11. Пьедесталы стоят на земле: Стихи. – К.: «Рад. письменник», 1974. –
128 с. (тир. 8000)
12. Молодость вверяем сыновьям: Книга стихов. – Донецк: «Донбасс»,
1975. – 136 с.
13. Незабутки на кургане: Стихи. – Москва: Воениздат, 1975. – 174 с.
(тир. 25000)
14. И вечный бой...: Стихи. - К.: «Дніпро», 1978. – 246 с. (тир.16000)
15. Миг атаки: Стихи. – Донецк: «Донбасс», 1978. – 140 с.
16. Призванные досрочно: Стихи. – К.: «Молодь», 1978. – 110 с.
17. Незакатная звезда: Избранное [Вступ. слово автора]. – Донецк:
«Донбасс», 1982. – 215 с. (Тир. 20000)
18. У самого сердца: Стихи: К.: «Молодь», 1985. – 136 с. (Тир.16000)

19. Год рождения – 22-й: Стихи. – К.: «Дніпро», 1986. – 166 с.
(тир.11000)
20. Разговор с жизнью: Стихи. – К.: Воениздат, 1987. – 96 с.
21. Я еще не вернулся с фронта: Стихи. – Донецк: «Донбасс», 1987. – 88 с.
(тир.16000)
22. Жизнь прожить...: Стихи. – К.: «Веселка», 1990. – 69 с.
23. Точка зрения: Стихи. – К.: «Рад. письменник», 1990. – 102 с.
(Тир.5000)
24. Избранное: Стихи. – Донецк: «Донбасс», 1992. – 255 с. (Тир. 2000).

2. Спогади мешканців Донеччини, яким пощастило зустрічатися з Миколою Рибалком.

Пам'ять про мужню людину і прекрасного поета Миколу Рибалка живе на його батьківщині, його поезія й сьогодні хвилює читачів не тільки на Донеччині, а й далеко за її межами. Назавжди залишився образ поета у пам'яті тих, хто мав особисті зустрічі з поетом, слухав вірші у його виконанні. Для таких людей поезія поета-фронтовика, як вони стверджують, особливо глибоко запала в душу і серце.

Наведемо декілька спогадів сучасників Миколи Рибалка, кому довелося бачити поета і пережити ті хвилювання, які виникали від читання його віршів.

М.Бондаренко – заслужений артист України, ветеран Другої світової війни: «Микола Рибалко – один з тих поетів, хто своїм серцем пережив те, про що пише. Нас, учасників битви з фашизмом, хвилюють і його вірші, і його доля. Адже він – один з нас, один з тих, хто на важких воєнних дорогах бачив смерть, і тому ненавидить війну. Кожним своїм рядком він несе думку, дорогу нам: хай ніколи не повториться те, що було! Його вірші вчать любові до життя, любові активної, любові, що будить у людині творця.

...Він торкається болючого минулого, але, не зважаючи на це, його поезія пройнята оптимізмом, бадьорістю. Вона кличе ніколи не схилити

90

голови, бути гідними свого народу.

Він вистраждав свої вірші, тому про кожен його твір можна сказати: «Так, це написав фронтовик». У нас, ветеранів, така оцінка дуже висока. Його поезія повертає нас, фронтовиків, у нашу молодість, і серце гаряче заб'ється в один ритм з віршами поета» (Газ. «Радянська Донеччина», 10.03.1985 р.).

І. Чорнявський, прохідник шахти «Зоря» (м. Сніжне): «Горняки уходят в гулкие забои, в касках – как солдаты, что готовы к бою». Ось так він поєднав нас – моїх товаришів, шахтарів, і тих, що стоять у бронзових шинелях на п'єдесталах.

Сорок років, як змовкли постріли. Але ми, молоді, все-таки чуємо їх. Бачимо своїх ровесників – солдатів, не застиглими на п'єдесталах, а живих, чуємо, як б'ються їхні серця. Це робить мистецтво. Це роблять вірші поетів. І серед них – твори Миколи Рибалка.

Я дуже люблю літературу, теж пишу вірші. У Миколи Рибалка вчуса неспокою, вимогливості до себе, розумінню того, що я – у відповіді за кожний прожитий день. Перед тими, хто не повернувся до мирного життя. Перед своїми товаришами, які щодня «уходят в гулкие забои».

П. Напасний, курсант Донецького вищого військово-політичного училища: «Дізнався я про Миколу Рибалка вперше з розповідей друга, пристрасного прихильника поезії. Він прочитав мені кілька невеликих віршів Миколи Олександровича. Щось у них мене тоді схвилювало...

І раптом довідуюсь, що до нас в училище на зустріч з курсантами прийде Микола Олександрович. Оце радість! Він вийшов, одразу заволодів залом, і не було людини, яка не слухала б його з хвилюванням.

І не в його словах справа, зовсім ні. Звичайні слова говорив, багато про що зі свого героїчного життя промовчав. Не сказав, наприклад, що на руках виніс з передової свого тяжко пораненого командира В.С.Петрова, нині генерал-лейтенанта авіації. Та було щось за його словами, і хотілося слухати

і слухати... І відкривати для себе багато нового.

– Не можна жити тільки минулим, про нього треба пам'ятати. А жити треба в ім'я світлого майбутнього, в ім'я його ми віддавали своє життя, – сказав Микола Олександрович. – Я упевнений: ви, майбутні офіцери, будете вірні пам'яті загиблих.

Зустріч закінчилася, а я ще довго сидів у залі. Сидів, коли уже всі пішли. І думав: є поезія, яка кличе на подвиг. Така поезія Миколи Рибалка».

Л.Соловейова, викладач російської мови та літератури СШ № 95 м. Донецька: «Його поезія – душевної чистоти, його життєвий шлях – моральний урок для юних. Школярі починають знайомство з ним у п'ятих-шостих класах, під час позакласного читання. У десятому класі це знайомство стає більш глибоким. Юнакам і дівчатам у його віршах відкривається світ романтики. «Молодость. Сердце в горячем стуке» – цей рядок поета несе їм уявлення про юність. Учні включають його поезії до літературно-музичних композицій, з якими виступають на шкільних вечорах». (Газ. «Радянська Донеччина», 10.03.1985 р.).

Антоніна Ноткіна, кореспондент «Краматорской правды»: «Письма к Николаю Александровичу шли со всего Союза, пачками. Часто на конвертах было написано: «Краматорск, Николаю Рыбалко», но все они попадали к адресату. Я зачитывалась его стихами, но чаще теми, где говорится не только о боях, а о дружбе и о любви».

Геннадій Жуков, журналіст газети «Краматорская правда»: «Слепой, он смотрел на мир глазами сердца. Он был обаятельный, остроумный. Светлая голова. Взятся придумывать «шапки» на все праздничные номера газеты, и они били точно в цель. Любил и ценил шутку. Под его руководством наше литобъединение стало одним из лучших в Украине».

Зі спогадів Альберта Провозіна: На память мне приходит осенний вечер 1969 года, встреча бригады писателей Донбасса в тогдашнем Жданове (теперь Мариуполь) с учащимися и преподавателями металлургического

техникума. Рыбалко вышел на сцену. А читал он неподражаемо, и аудитория неизменно замирала, изумлённая таким могуществом слова! Вот и здесь после его выступления зазвенела тишина потрясённого зала. И вдруг с переднего ряда поднимается человек и просит слова.

– В 1943 году наше село на Орловщине, – обратился он к залу, – захватили немцы, сожгли мой дом, семья погибла, и я остался в 12 лет сиротой. А когда к тому берегу реки за селом подошли наши, мне чудом повезло перебраться к ним через неё, и солдаты стали там подкармливать меня из полковой кухни. Совершенно потрясло меня тогда кино, которое крутили в этой части и которое я тоже посмотрел. В нём рассказывалось о мальчишке, – таком же, как я, сироте военного времени, которого усыновили солдаты. И вот стою я после этого за своей порцией у полевого котла в солдатской очереди, а ко мне подходит офицер-артиллерист и говорит: «Знаю о твоей просьбе принять тебя сыном нашего полка. Но тебе ещё жить да жить, а умирать на войне пока без тебя найдётся кому. Так что, дуй-ка в тыл, на Урал, - учиться. В ФЗО примут. Вот тебе деньги на дорогу. Это моё офицерское довольствие. Родом я из Донбасса, а он под немцем, и мои родители – там, поэтому послать им эту помощь я пока все равно не могу. Так что, бери!». Тут как раз подоспела машина, идущая в тыл: в неё он меня и впихнул. На перекладных я добрался с помощью этих денег (по тем временам – целое состояние) до Свердловска, где учился в ФЗО, потом – в университете, а сейчас преподаю в этом техникуме. Сколько я потом искал того офицера! Но всё напрасно: ведь тогда я не успел спросить даже его фамилии... И вот сегодня я встретил его! Это поэт Рыбалко, который только что тут выступал! Николай Александрович, а я – тот самый Володя Овчаров, судьбу которого вы ещё тогда определили! Овчаров постоянно потом приезжал к своему необычайному «шефу» в Краматорск.

У Днепра, за мельницею старой

Бой кипел, как в огненном котле.

Унесли майора санитары, –

Руки, вы остались на земле...

Нет, не было никакой выдумки: всё было абсолютно документально. Майор, потерявший обе руки в битве за Днепр, при освобождении Киева от фашистов в далёком 1943-м, не ушёл из армии, не оставил оружия! И спустя полтора года после рокового ранения засияла на его груди вторая Золотая Звезда Героя Советского Союза. За плечами командира ракетного соединения генерал-лейтенанта Петрова были уже не только фронтовые годы, но и годы воинской службы в мирное время.

Как тут было не вспомнить стихотворение Николая Рыбалко именно о «руках, оставшихся на земле»?! Почитатели поэта из его родного Краматорска знали, что посвящены стихи автором не только дважды Герою Советского Союза генералу Петрову, но ещё и... своему бывшему командиру в годы Великой Отечественной!

Расскажу историю о том, как Петров и Рыбалко «обмывали» последние свои награды за Великую Отечественную. Об этом ещё нигде не писали, – а зря! И я пользуюсь случаем, чтобы, наконец, не дать безжалостному Времени засыпать песком забвения и эту, тоже невыразимо трагическую и вместе с тем по-настоящему святую сцену.

...Происходила эта святая сцена уже не на нашей земле – в зарубежном городе Вене, притом в мирное уже время, – летом 1945 года. Потому что 248-й истребительный противотанковый артиллерийский полк, на жаргоне аббревиатур того времени «ИПТАП», участвовавший в освобождении Киева от фашистов в 1943-м, к этому времени дислоцировался именно во всемирной столице вальсов. И командиром полка по-прежнему оставался, как и при форсировании Днепра под Киевом, Василий Степанович Петров, – в звании уже не майора, а подполковника.

В полк пришли сразу две звёздные награды (это ничего, что они запоздали); командиру батареи капитану Николаю Александровичу Рыбалко причитался орден Красной Звезды, командиру полка Василию Степановичу Петрову – вторая Золотая Звезда Героя Советского Союза!

Петров решил «обмывать» награды вдвоём; третьим на торжество было допущено только одно ещё лицо – его адъютант. По фронтовой артиллерийской традиции тот наполнил не разведённым спиртом две срезанных под стаканы снарядных гильзы, и на дно первой опустил медаль «Золотая Звезда», на дно второй – орден Красной Звезды. Пару минут перед тостом сидели молча. Молчание вдруг – порывисто! – оборвал комполка:

– Коля, как же мы с тобой теперь чокнемся?! Я вижу, где наши чарки звонкие стоят, – да взять не могу. А ты — взять можешь, да не видишь, где они!..

Адъютант – на что уж привыкший за войну ко всему! – не смог сдержать слёз.

С командиром 248-го истребительного противотанкового артиллерийского полка (ИПТАП) считались и бумажные души: случай, что ни говори, особый. Да куда там «особый» – бери выше! Ведь, оказывается, сам Сталин лично распорядился удовлетворить просьбу командира полка без рук оставаться и дальше в боевом строю. И даже добавил при этом: «разрешить пожизненно». О чём сам Петров узнал... лишь через 40 почти лет!

3. Вірші, присвячені Миколі Рыбалку:

1. Барышев Л. Его вторые глаза: (Стихотворение, посвященное Н. Рыбалко) //Краматорская правда. – 1966. – 20 марта.
2. Бериллов Н. (Посвящается Н. Рыбалко) // Краматорская правда. – 1979. – 29 января.
3. Бояновський В. Штрихи до портретів: Збірка віршів. – Краматорськ: ПП „Канцлер”, 2005. – 155 с.
4. Бояновський В. На зборах літоб'єднання: [Вірш] //Технополис. – 2007. - № 7. – С. 21.
5. Виноградов В. Памяти поэта: [Стих.] //Технополис. – 2007. - № 7. – С.21.
6. Виноградов В. Памяти Рыбалко Н.А. Солдата, Поэта, Гражданина // Краматорский металлург. – 1996. – 7 декабря.
7. Виноградов В. Чудо – четверти: Стихотворение //Краматорская правда. – 1997. – 15 февраля.
8. Горовой Л. Он преподавал бы нам урок: Стихотворение, посвященное Н. Рыбалко //Краматорская правда. – 1997. – 15 февраля.
9. Горовой Л. Памяти поэта: Стихотворение о Н. Рыбалко //Краматорская правда. – 2000. – 26 сентября.
10. Горовой Л. Четыре даты: [Стихи] // Технополис. – 2007. - №7. – С.20.
11. Дударчик З. Горить зоря у ріднім краю: [Вірш] //Технополис. – 2007. - № 7. – С. 21.
12. Красенец П. Вы ушли с эпохой без обид...:[Стих.] //Технополис. – 2007. -№ 7. – С. 21.
13. Роготченко А. Густые гроздья винограда. – К.: Радянський письменник, 1980. – С. 135 – 153.
14. Скворцов Н. Памяти Николая Рыбалко: Стихотворение //Краматорская правда. – 2001. – 3 ноября.
15. Таран А. Будемо жити: [Вірш] //Технополис. – 2007. - № 7. – С.21.
- 16.Фендриков В. Здесь, в старом доме...:[Стих.] //Технополис. – 2007. - № 7. – С.21.

Володимир Бояновський

Талант і шляхетність

Світлій пам'яті

Миколи Олександровича Рибалка присвячую

Учителю, я Вам уклін складаю
За мудрість, яку дали Ви мені...
В незнанім ще тоді шахтарським краю
Ви були мені батьком довгі дні.

Це Ви мені відкрили світ пізнання
І хліб насущний дали з теплих рук.
Це Ви сказали: „Тут нема вагання.
Поезія – то вічний серця стук...”

Це Ви мене підтримали в дорозі,
Коли вже бракло сили, щоб іти...
І зараз вся душа моя в тривозі –
Вона нестримно прагне правоти.

Ви дали мені заповідь вагому
І стали ідеалом на життя.
О, як мені без Вас тепер одному?!
А Ви пішли від нас без вороття.

* * *

Владимир Виноградов

Памяти поэта

Когда в моей больной стране
На все дает ответ гадалка,
Почудится невольню мне, —
Войдет в редакцию Рыбалко.
И сняв осеннее пальто,
Солдат страны, певец эпохи
Кому-то скажет на ЛитО:
«Сырые строки, но неплохи...

И если в качестве таком
Они не потрясут столицу,
Пойдут - заверит с юморком -
В небезызвестную страницу».

О, наши чудо-четверги,
Где никому не будет спуску,
Оравы творческой круги,
И рифмы, рифмы на закуску!

Меняют годы имена,
Трещит шестая доля света,
«Я жил в такие времена»,
Теперь «на совести» поэта.

Сомненья лезут, как орда,
О том, что не было и было.
И незакатная звезда
Горюет над его могилой.
1998 г.

* * *

Леонид Горовой

Четыре даты

Нашему земляку-краматорчанину Н. А. Рыбалко, поэту и воину, дважды лауреату Государственных премий я в свое время посвятил четыре стихотворения. Два из них были написаны в феврале 1992 года, к 70-летию Николая Александровича. Объясню, почему два к одному юбилею.

В полдень 14 февраля 1992 г. Николай Александрович позвонил мне на работу (в то время я редактировал газету «Машиностроитель» Старокраматорского машзавода) и пригласил меня на свой семидесятилетний юбилей. Я, конечно, дал согласие, а заодно написал юбиляру стихи и в назначенный час прибыл в редакцию «Краматорской правды», в которой, кстати, некогда проработал 18 лет. В кругу друзей-журналистов прочитал стихотворение «Юбилейное», посвященное Н.А.Рыбалко. Всем оно понравилось. Однако редактор Григорий Алексеевич Тимачков заметил, что, дескать, стихи о Рыбалко написаны как о поэте и не указано, что он еще и воин-фронтовик. Поэтому желательно пару строк об этом дописать. Я сначала согласился, потом, хорошо подумав, сказал, мол, стихотворение «Юбилейное» сделано в таком ключе, что лучше оставить его, как оно есть. А стихи о Рыбалко, как о поэте и фронтовике, добавил я, напишу и принесу в «Крамправду» в нужный день, к началу верстки газеты.

Я сдержал слово и стихотворение «Баллада о мужестве», посвященное Рыбалко, было опубликовано в газете «Краматорская правда» 17 февраля 1992 года. Кстати, стихотворение «Юбилейное» я опубликовал значительно позже.

Третья дата — это дата черная. 8 июля 1995 года на 73-м году жизни скончался Николай Александрович Рыбалко. В тот же день я написал

стихотворение «Последний залп» и прочитал его на траурном митинге в день похорон поэта.

Четвертая дата. Спустя пять лет после смерти Николая Александровича Рыбалко ему в городе Краматорске на доме, в котором он жил, торжественно установили мемориальную доску. Этому событию я посвятил стихотворение «Он к нам пришел...».

Ниже публикуются названные стихи в хронологическом порядке.

Юбилейное

Памяти воина и поэта Николая Рыбалко

Когда Вы вышли в путь к Парнасу,
Вам, юному, тогда помог
С привычным шумом многогласным
Редакционный наш порог.
С тех пор редакция незримо
И в Вас, и с Вами, и для Вас.
Она предельно ощутима —
Насквозь Вы видите всех нас.
В редакционных кабинетах,
Где споры, письма и звонки,
Средь журналистов и поэтов
Вы окунаетесь в стихи.
О, сколько разного здесь было!
Но что осталось, что уплыло.
За каждый год Ваш непременно
Мы поднимаем здесь фужер...
Летят года — за сменой смена,
И вот Вам 70 уже.
Желаем счастья и успехов,
Здоровья Вам на много лет,
Редакционный наш коллега
И всесоюзный наш поэт.

14 февраля 1992 г.

Баллада о мужестве

*Год рождения 22-й,
Рассчитайся на первый-второй.*
Николай Рыбалко.

Год рождения 22-й...
Жил и рос в Краматорске мальчишка.
В девятнадцать узнал не по книжкам,
Что такое с фашистами бой.
Год рождения 22-й...

В двадцать стал командиром расчета.
И с врагом не сведя ещё счёты,
Он с войны возвратился слепой.
Год рождения 22-й...
Капитаном он встретил Победу.
Отгремели атаки с рассветом,
Но с судьбой продолжается бой.
Год рождения 22-й,
Рассчитайся на первый-второй.
Первый — жизнь заслонил собой,
Только в первом живёт и второй.
Тот второй, как травинка лесная,
В первом яростно жить продолжает
И, командуя новым расчетом,
Посылает он в марш-бросок
Артиллерию и пехоту —
Рифм, эпитетов, точных строк.
В тех строках — фейерверк, а не блики,
В них особый, бойцовский заряд.
И — одна за другой! — его книги,
Как солдаты, становятся в ряд.
Он поныне покоя не знает —
Как в бою, на переднем он крае.
Год рождения 22-й...
Рассчитайся на первый-второй.
Он собою сомкнул этот строй —
Он и первый всегда, и второй.

17 февраля 1992 г.

Последний залп

В том победном майском 45-м
Для него не кончилась война.
Целых полстолетия солдату
Слышалась и виделась она.
Виделась незрячими глазами
Видением ясным, как слеза, -
То у зренья пробудилась память,
Память, заменившая глаза.
Потому и виделись солдату
Грозные рассветы и закаты,
Потому воочию, сполна
Виделась и слышалась война.
Полстолетья он войною жил.

Принявший удар судьбы достойно,
Он войну в стихи свои вложил
Полною солдатскою обоймой.
Полстолетя — на войне... И вдруг
Свет померк и захлебнулся звук,
Прогремели на могиле круто
Трижды оружейные салюты....
Для него средь мирной тишины
Это был последний залп войны.

8 июля 1995 г., в день ухода...

Он к нам пришел...

Случилась же история такая!
Без протоколов, обещаний, виз,
Как будто бы стихи прочесть желая
Он к нам пришел
И преподнес сюрприз,
Привычный ход вещей слегка нарушив,
Сентябрь наполнив раннею весной,
Он в город свой родной,
Как в наши души,
Вошел мемориальной доской.
Заполонило город добрым светом —
И громче в нем поэзия звенит,
И, как с живым,
Мы говорим с поэтом,
И, как живой,
Он с нами говорит.

25 сентября 2000 г.

* * *

Зінаїда Дударчик

Горит зоря у ріднім краю

В палкій уяві часто бачу
Твій образ – світлий і живий,
І нездоланну, мужню вдачу,
Крізь дні, як ночі, сум гіркий.
Незрячим стрів День Перемоги,
Добром наповнив цілий світ.
Я впізнаю на всіх дорогах
Цей неповторний чистий слід.
Ти серцем бачив наші болі –
Любові крилами прикрив.

Безмежно дякуємо долі –
Натхненим словом нас зігрів.
Зціляв ти немічні надії,
Безмірно благо дарував,
Крилаті, зореносні мрії
В тривожну даль благословляв.
З висот вірші, як дзвін лунають –
(прийшли із бою запальні).
Горить зоря в Донецькім краю,
Зірками світяться вогні.

* * *

Петр Красенец

Вы ушли с эпохой без обид...

Будут дни в столетья прессоваться,
Это все зависит не от нас...
И не станет взгляд наш отражаться
От твоих, войной сожженных глаз.

Но твоя строка несет свеченье,
И несет звучанье, как струна...
Ты не просто жил в такое время, —
Ты живешь и в наши времена.

Накаты. Доты. Рвы. Котлы и дуги —
Печальней в мире не было затей.
Ни Родины. Ни Сталина. Ни друга —
Цена больших, немислимых потерь.

Но никакой высокою наградой
Всего, что пережито, не забыть.
Лишь сердце, будто ржавая граната,
Сползает в глубь груди, как в глубь наката,
Чтоб память о минувшем не убить.

* * *

Анатолій Таран

Будемо жити

Ми чесно, відверто і палко,
Усупереч вадам усім,
Вважали Миколу Рибалка
Нічийним, а саме – своїм.

Усякого, в долі єдина,
На протязі кола часу,
Веде за собою людина,
В собі її риси несучи.

Так сталося, волею серця
Чарчині упасти не дам,
Нехай йому там вспом'янется,
Гекнеться легесенько там.

Тож пиймо чарчинами „Старку”,
Ловимо збентежену мить,
У пам'ять Миколи Рибалка
Тож пиймо й будемо жити.

* * *

В. Фендриков

Здесь, в старом доме...

Здесь, в старом доме, где «поющие» полы,
Вкрай обветшали потолки и стены, —
Двумя рядами длинные столы,
Поэтов приводившие в смятение, —
Здесь, в старом доме, где «поющие» полы...
А во главе столов тех, восседал
Приветливо шуточный Н. Рыбалко.
И многие, кто приходил сюда
Свидетелями были споров жарких...
А годы жизни уносились, как вода.
И все ж, воспоминания светлы.
Здесь очищалась Совесть Краматорска!
В тех коридорах, где скрипящие полы,
Сегодня сиротеют крайне остро...
И все ж, воспоминания светлы.
Здесь столько славных выросло имен,
В печальных стенах городом забытых,
Воспевших красоту и мощь родных сторон,
Прославив свой Донецкий регион
На ниве поэтической элиты!
Звучало здесь: «Я жил в такие времена»,
Потом: «Пока сердца для чести живы».
Хоть в наши дни не та уже страна,
Не те уже свершенья и порывы, -
Народ не забывает эти имена!

* * *

*Вірші Миколи Рибалка у перекладі
українською мовою Альберта Провозіна*

Руки

У битві за Дніпро командир нашого полку майор В.С. Петров втратив обидві руки. Двічі Герой Радянського Союзу генерал Петров і після цього залишився служити в армії.

Теплі, на вітрах пошерхлі руки, -
Сонце задивлялося на вас,
Обпікали вас лютневі хуги
І травневий пестив дощ не раз.
Еліпси на ватмані щасливо
Креслили ви, мудрі і легкі,
А червневим ранком неможливим
Ви залізно стисли кулаки.
Всупереч негодам, хуртовинам
Правду часу сіючи навкруг,
Руки і солдата, і людини,
Скільки ви вітали добрих рук!
Над Дніпром здіймались чорні хмари,
Бій кипів у моторошній млі.
Підняли майора санітари, -
Руки, ви лишились на землі...
Згасло й сонце у сувоях диму,
Тільки грізні спалахи навкруг.
І здригнувся ворог! Побратими
Знали – то діла тих вірних рук.
Друзі йшли. Сердець звитяжний стукіт.
Зорі на броні і на крилі!
Їх в боях підтримували руки –
Руки, що лишились на землі.

Пам'ять про сонце

Від сонця більшого й не треба –
Воно удень світило всім.
Нічне палає й досі небо
Про нього спогадом своїм.
Ще жоден камінь, жодна квітка
Його не втратили тепла.
Крізь шибку кожну сяйва нитка
Від нього сонячно пройшла.
Його продовження могутнє –
Мартенів подих в небеса.
Його натхнення незабутнє

В очах дівочих не згаса.
А зранку знов горить, нівроку, -
Нічну відкинувши межу!
... Я в серці, як зіницю ока,
Про сонце пам'ять бережу.

Я чую осені прихід...

Я чую осені прихід,
Коли її найперший слід
Не за подвійним склом вікна –
Коли в душі моїй вона.
Я чую осені прихід,
Коли кудись в далекий світ
Твій потяг вирушає знов,
Тривожна ти моя любов.
Я чую осені прихід,
Коли такий нелюдський гніт
На плечі другу випадає,
Що й не пособиш – от біда.
Я чую... І тоді завжди
Я відчуваю холоди,
Я помічаю, як вона
Біля мого шумить вікна,
Куди б не йшов, що б не робив,
Ловлю колючості дощів.
Та коли в серці у моїм
Добра вогонь – не туги дим,
І відчуває вірний друг
Такий потрібний потиск рук,
А очі голубі – ясні,
Неначе небо по весні, -
То й у сльоту, скажу я вам,
Не вірю я календарям!

* * *

Владимир Виноградов

Николаю Рыбалко

Вы не Пушкин,
Вам не ставят свечки,
Тут иной истории круги.
В каждой небольшой библиотечке
Ваши сохраняются стихи.
Были Вы и любящим, и лютым,
От лихой беды спасали мир,
И гремят победные салюты
В Вашу честь, поэт и канонир!

С нами наравне, но все-же старшим,
С Вами строки обретали вид,
Краснозвездным, порохом пропахшим,
Вы ушли с эпохой без обид...

Памяти Н.А. Рыбалко

Когда в моей больной стране
На все дает ответ гадалка,
Почудится невольню мне, -
Войдет в редакцию Рыбалко.
И, сняв осеннее пальто,
Солдат страны, певец эпохи
Кому-то скажет на Лито:
«Сырые строки, но неплохи...
И если в качестве таком
Они не потрясут столицу,
Пойдут – заверит с юморком,
«В небезызвестную страницу».
О, наши чудо-четверги,
Где никому не будет спуску,
Оравы творческой круги,
И рифмы, рифмы на закуску!
Меняют годы имена,
Трещит шестая доля света,
«Я жил в такие времена»,
теперь «на совести» поэта.
Сомненья лезут, как орда,
Но он и ныне на поверке,
И незакатная звезда
Горюет в поле из фанерки...

* * *

Анатолий Кибирев

Такие времена

Памяти поэта-фронтовика Николая Рыбалко

Они юнцами с выпускного бала
Ушли на фронт – их призвала страна.
Огня и крови видел он немало –
Он стал бойцом в такие времена.

Как бог войны сражался он не слабо,
И грудь его покрыли ордена...

На Одерском плацдарме тьма настала –
И он ослеп в лихие времена.

Он не увидел Праздника Победы –
Его лишила зрения война,
Но он в стихах воспел бои и беды
И сердцем видел счастья времена!

Аспірантці Донбаської державної машинобудівної академії, поетці Аліні Остафійчук премію ім. М.О.Рибалка вручає знаний донецький поет, член НСПУ Іван Білий (2005 р.).

Алина Остафийчук

Посвящение Николаю Рыбалко

1

Душа поэта – небо на ладони,
Открытой раной за людей болит,
Пulsирует. И что-то неземное
В ней освещает сумрак на пути,

Ведет в рассветы будущих столетий,
И предрекает Солнце и Любовь.
Один из миллиардов на планете –
Поэт рождается – от бога плоть и кровь.

В его душе сверкает мирозданье,
Слова играют бисером в слезах.
Он никогда стихи не сочиняет –
И не томится об ушедших днях.

Он проживает бога через сердце,
Земную твердь ладонями берет,
И в небе успеваешь отогреться,
И пишет междусердие свое.

Поймав мгновенье и любовь увидев,
Он не проходит мимо красоты.
Душа поэта – изливаясь рифмой,
Вливаясь в Лету, продолжает жить.

2

Он видел то, что зрячий не увидит.
Писал о том, что просто и светло,
И удивлял своих ночных открытий
Свободной Музой, четкостью стихов.

Сама земля давала вдохновенье,
Наверно, потому что от земли
Он неотрывно нёс души горенье,
Самой душой писал свои стихи.

И время над его строкой не властно.
Нам диалог с дочуркой у цветов
До слез знаком. Всегда легко и ясно
Желанье жить он множил на любовь.

* * *

Феликс Скворцов

Памяти Николая Рыбалко

Нет тех дней и не вернуть их.

Жалко.

И не вернуть их на ЛитО.

И уже не встретит нас Рыбалко,

И не спросит, как обычно:

«Кто?»

- Это мы – друзья-питомцы,

Движимые совестью, добром,

Да неунывающие хлопцы,

Да с оптимистическим пером...

... На багровом траурном атласе

Пронесли медали, ордена,

И виски пульсируют, как в трансе -

«Я жил в такие времена...».

И мы стоим перед воином-поэтом –

И горести,

и скорби пелена...

Жизнь продолжается,

пульсирует Планета -

«...Я жил,

я жил

в такие времена!»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ I. БІОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО ПОЕТА.....	6
Розділ II. ТЕМАТИЧНІ ТА ІДЕЙНО-ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ РИБАЛКА	29
2.1. Основні видання Миколи Рибалка.....	29
2.2. Ідейно-тематичні особливості творчості.....	37
Розділ III. ПАМ'ЯТЬ ПРО ПОЕТА НА ДОНЕЦЬКІЙ ЗЕМЛІ	69
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	79
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК.....	85
ДОДАТКИ.....	89
1. Поетичні збірки Миколи Рибалка, видані при його житті	
2. Спогади мешканців Донеччини, яким пощастило зустрічатися з Миколою Рибалком.....	
3. Вірші, присвячені Миколі Рибалку.....	

ЦВЕТЫ

*Белый снег со мной играет в жмурки,
Мне не светят звёзды с высоты,
Говорит мне ласково дочурка:
"Посмотри, какие здесь цветы!"*

*Знать, она ещё не понимает,
Что вернулся я с войны слепой.
"Посмотри же, – снова умоляет, -
Это жёлтый или голубой?"*

*Я склонился над дочуркой ниже
И подумал, трогая цветы:
"Я давно уже цветов не вижу,
Чтобы их всегда видала ты".*

Я ЖИЛ В ТАКИЕ ВРЕМЕНА

*Я жил в такие времена,
В такие дни, в такие даты!..
Меня, безусого, война
До срока призвала в солдаты,
И в красноезвездного меня
Сто пушек целилось, наверно.
Москву собою заслоня,
Весь мир прикрыл я в сорок первом.*

*Я жил в такие времена –
Горели руки от работы,
Земля мне золотом зерна
Платила за соленость пота.
Припав к динамику щёкой,
Я слушал, как, свершая чудо.
На крыльях зрелости людской
В глубины проникали люди.*

*Я жил в такие времена,
Что голова ходила кругом:
Моя планета и война
Стояли в шаге друг от друга.
Мне вся земля была видна
И зорким днем,
И ночью звездной.
И был я ласковый и грозный —
Я жил в такие времена.*

Публікації Валерія Романька про М.О.Рибалка:

1. НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ РЫБАЛКО //Романько В.І. Література рідного краю. – Донецьк, 1995. – С. 72 – 77.

1. ПОЕТ-ФРОНТОВИК МИКОЛА РИБАЛКО: Конспект уроку. 8 клас //Романько В.І. Література донецького краю: Посібник для вчителя. – Донецьк: НСПУ, ж. «Донбас», 2006. – С.104-111.

2. РЫБАЛКО Н.А. //«Хочу, чтоб на этих дорогах мои оставались следы...»: К 85-летию Н.Рыбалко: Уч.-метод. пособие. – Краматорск. – 2007. – С.19-25

3. НЕЗГАСИМА ЗІРКА МИКОЛИ РИБАЛКА: До 90-річчя від дня народження //Донеччина. – 2012. – 14 лютого. – С.3.

4. ДВАДЦЯТЬ ПЯТЬ КРОКІВ ДО СОНЦЯ //Кобзареве слово: Антологія творів письменників Донеччини /Уклад. П.В.Куш, В.С.Логачов. /Передмова А.П.Загнітка. – Донецьк: Каштан, 2014. – С.64-68.

5. МИКОЛА РИБАЛКО: ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ: Навчальний посібник. – Словянськ: Вид-во «Маторін Б.І.», 2017. – 111 с.; іл.

Підписано до друку _____.
Формат 60x84 1/16. Ум. др. арк. 7,0.
Наклад _____ прим. Зам. № 982.

Видавництво Б.І. Маторіна
84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел.: +38 06262 3-20-99; +38 050 518 88 99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.
